

Loyaliteit in meervoud

Dr. Danielle van de Koot-Dees,
openbare les associate lectoraat pleeg- en gezinshuizenzorg.

Loyaliteit in meervoud

Openbare les associate lectoraat pleeg- en gezinshuiszorg.

Dr. Danielle van de Koot

Ede, 18 augustus 2025

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
2. De begrippen loyaliteit en loyaliteitsconflict	9
3. Is loyaliteit hetzelfde als gehechtheid of belonging?	16
4. Kritische waardering van het begrip loyaliteit	19
5. Loyaliteit in empirisch onderzoek naar uithuisplaatsing	25
6. Loyaliteiten bij uithuisplaatsing: stand van zaken	31
7. Onderzoeksagenda associate lectoraat	38
 Dankwoord	 41
 Bibliografie	 42

1. Inleiding

Een achtjarige tweeling woont al zes jaar in een pleeggezin, behorend bij een reformatorische kerk. Van huis uit zijn de kinderen niet gelovig, maar ze zijn inmiddels geworteld in het pleeggezin en de wereld van kerk en school. Er zijn veel spanningen tussen de pleegouders en de ouders van de tweeling. De ouders vinden ‘kerst niet echt kerst’ als er geen kerstboom is en stellen dat je kinderen ernstig tekortdoet als je geen Sinterklaas viert of geen televisie mag kijken. De pleegouders hebben dit liever niet in hun huis. Ook is er ‘gedoe’ geweest over vrouwen die een lange broek dragen of kort haar hebben. De ouders hebben een licht verstandelijke beperking. Hun pleegzorgbegeleider Francien¹ legt uit hoe ingewikkeld het steeds is. De kinderen komen ‘klem’ te zitten, vertelt ze:

‘Op een of andere manier lijken de kinderen de strijd tussen de ouders en pleegouders te merken. Dat pikken de kinderen op en ze doen er iets mee. Het is alsof, ik vind dat ingewikkeld om te beschrijven, alsof ze die angel voelen. De ouders zeggen: het is allemaal onzin, daar moet je niks van geloven. Hier mag je wel tv kijken. De ouders schoppen tegen de dingen aan die ze niet begrijpen. (...) Die twee werelden, daar zit echt een heel grote gapende kloof tussen die we niet lijken te kunnen overbruggen’.

Onlangs bemiddelde Francien nog over de kerstboom. De uitkomst was dat de kinderen een klein boompje op hun nachtkastje mochten zetten, voor de pleegouders een hele stap. De ouders bleven het een karige manier vinden om kerst te vieren. In eerder onderzoek constateerden we dat pleegzorgbegeleiders welhaast diplomatieke vaardigheden nodig hebben om ieders belang in de triade kind-ouder-pleegouder te zien, te behartigen en op een vindingrijke manier een goede samenwerking op gang te brengen (Van de Koot-Dees et al., 2023).

¹ Francien is niet haar echte naam. Ook andere gegevens zijn veranderd om de casus onherleidbaar te maken.

Een tijd lang is gedacht dat de oplossing zou liggen in het verbreken van het contact met de ouders. In de wereld van pleeg- en gezinshuizenzorg is sinds ongeveer begin 21e eeuw het adagium dat ouders² en opvoeders samen vormgeven aan wat 'gedeeld opvoederschap' wordt genoemd (Van Zon, 2018). Het is een van de vijf hoofdstukken in de Richtlijnen Pleegzorg. De basis hiervan ligt in 1) mensenrechtenverdragen (IVRK, 1989; EVRM, 1950; UVRM, 1948) die door Nederland geratificeerd zijn en 2) pedagogische afwegingen.

De verdragen waarborgen niet alleen de veiligheid van het kind, maar stellen ook dat gezinsleven en familiebanden geëerbiedigd moet worden. In het Kinderrechtenverdrag wordt expliciet genoemd dat een kind na uithuisplaatsing, een ultimatum remedium, recht heeft op omgang met de ouders. De centrale gedachte is *keeping families together*, of dit nu na uithuisplaatsing, een vlucht uit een ander land of echtscheiding is (Zijlstra et al., 2022; Bruning & Van der Zon, 2013; Van der Zon, 2020). Aangezien in principe altijd hereniging tussen ouder en kind beoogd moet worden, is het van belang dat het kind regelmatig contact heeft met de ouders en er zo min mogelijk praktische belemmeringen aanwezig zijn, zoals geografische afstand, maar ook culturele, etnische, of religieuze verschillen (Van der Zon, 2020)³.

Vanuit pedagogisch perspectief weten we dat pleegzorgplaatsingen stabiel zijn als ouders en pleegouders goed samenwerken. Voortijdige en ongeplande beëindiging van plaatsingen, in vakjargon 'breakdowns' genoemd, zijn een groot en veel voorkomend probleem (Konijn et al., 2019; Leloux-Opmeer et al., 2017; Peper et al., 2024;

2 We spreken over 'ouders' van het kind in plaats van 'biologische ouders', aangezien zij de ouders van het kind zijn. Het adjectief 'biologisch' bewaren we om voedsel aan te duiden, of voor onderzoeksvragen die beoordeeld worden door mensen buiten ons vakgebied. Al proberen we die laatste ook mee te geven dat ouders dé ouders zijn. Als we zelf met kinderen spreken, volgen we hun voorkeur in hoe zij pleegouders of ouders noemen.

3 De tweeling is in een pleeggezin geplaatst dat niet erg lijkt op hun gezin van herkomst. Nu ze er een tijdje wonen, heeft het ook niet de voorkeur ze weg te halen, vanwege het recht van het kind op continuïteit. Soms kan wachten op de perfecte match betekenen dat kinderen in een onveilige situatie blijven verkeren, of dat ze in een residentiële instelling terechtkomen, wat eveneens ongewenst is cf. de Jeugdwet. Immers, de eerste voorkeur na uithuisplaatsing is een pleeggezin uit eigen familie of netwerk, dan pleegzorg door onbekenden ('bestands-pleeggezin'), vervolgens een gezinshuis en pas daarna een residentiële leefgroep.

Dekker et al., 2022). Naar schatting 1 op 8 kinderen in de jeugdzorg heeft meer dan tien keer een doorplaatsing meegemaakt (Peper et al., 2024). Conflicten tussen ouders en pleegouders vormen een van de risicofactoren voor een breakdown (Vanderfaellie et al., 2018). Sterke samenwerkingsrelaties daarentegen, en een bereidheid van pleegouders om samen te werken, maken een plaatsing stabiel (Van Holen et al., 2019; Konijn et al., 2019; Hedin, 2015).

Wat doet het met een kind als de volwassenen op gespannen voet met elkaar leven en veel van elkaar verschillen? Laten we even verder luisteren naar Francien en haar ervaring met de tweeling. Op een dag ging zij met de tweeling op bezoek bij hun ouders. Dat verwarde haar:

‘Je haalt kinderen op die in taal, in antwoorden, in kleding, in alles er eigenlijk heel goed, heel netjes uitzien. Ze gaan in de auto zitten, dat duurt ongeveer een half uur. En halverwege gebeurt er iets met de kinderen. Dan hebben ze het erover: ‘We moeten straks niet praten over mama, maar we moeten gewoon [haar voornaam] noemen. We moeten niet papa zeggen, maar [zijn voornaam]. We moeten alleen mama zeggen tegen mama’. Dan zijn ze met zijn tweeën aan het afspreken hoe ze dat ook alweer doen bij hun ouders. Dan komen ze bij hun ouders en zijn het gewoon kinderen die bij hun ouders passen. Dan voel ik mij ongemakkelijk en overbodig, want het contact tussen ouders en kinderen voelt heel natuurlijk. Het voelt niet ongemakkelijk, de knuffels die de moeder geeft zijn heel oprecht. Er zijn geen bezoeken die zoveel indruk op mij gemaakt hebben, omdat het haast niet in je hoofd past. Als ik die kloof tussen ouders en pleegouders al zo moeilijk vind, hoe is dat dan voor die kinderen? Dan stappen de kinderen weer in de auto en dan gebeurt het opnieuw. In eerste instantie zijn ze heel wild en wat grover in de mond, nog een boer tussendoor. (...) Maar weet je, halverwege zijn ze weer de kinderen die je ophaalde. En echt, daar ben ik verschillende keren echt ondersteboven van geweest’ (P3: 233).

Francien vertelt dat de kinderen graag een foto met pleegouders en ouders zouden willen hebben. In dit verhaal krijgen we een indruk van wat loyaliteit betekent voor kinderen in pleegzorg. We zien een diepe verbondenheid met hun ouders, in gedrag, taal en gevoelens. We zien tegelijk dat ze grote verbondenheid hebben verworven met hun pleegouders. Die verbondenheden, die loyaliteiten, lijken op gespannen voet met elkaar te staan. Als gevolg hiervan is de tweeling hard aan het werk, om zich in beide werelden aan te passen.

Francien hoort hoe de kinderen op de achterbank van de auto met elkaar overleggen hoe zij hun pleegouders zullen noemen in het bijzijn van hun ouders. Kennelijk ligt dit in hun beleving gevoelig en kunnen ze het ook 'verkeerd' doen. Het is niet altijd gemakkelijk in onderzoek om erachter te komen wat kinderen precies denken, ervaren en overwegen. Daar kom ik straks nog op terug. Het gaat om een verbondenheid met de pleegouders die als het ware strijdt met de verbondenheid met de ouders: een loyaliteitsconflict. Het probleem is niet dat zij zich verbonden voelen, maar dat juist het meervoud aan verbondenheden tot spanning leidt. Deze tweeling gaf de pleegzorgbegeleider een inkijkje in hun afwegingen, iets wat vaak een interne dialoog is, maar hier hardop wordt uitgesproken. Het laat Francien niet onberoerd.

2. De begrippen loyaliteit en loyaliteitsconflict

Hiermee komen we meteen tot het hart van wat loyaliteit is. Het verhaal van Francien is geen vrolijk verhaal, omdat deze kinderen op jonge leeftijd drukdoende zijn om de relaties met voor hen zo belangrijke volwassenen te verenigen. Wanneer de loyaliteiten aan de pleegouders en die aan de ouders op gespannen voet komen te staan, kan dit leiden tot loyaliteitsspanningen of zelfs een loyaliteitsconflict. 'Loyaliteit' en 'loyaliteitsconflict' zijn termen die Francien ook gebruikt, vakjargon in de wereld van pleeg- en gezinshuizorg. Maar ook in de krant kun je ze tegenkomen. Afgelopen jaar vroeg een moeder in de opvoedrubriek van *NRC* advies aan pedagogen, omdat dochterlief in haar ogen ongezond at bij haar ex-man. Mocht ze verwachten dat haar dochter 'nee' zou zeggen tegen ongezond voedsel? De experts waren vrij helder: nee, het kind zou in een spagaat terecht komen omdat het loyaal is aan beide ouders. Die spagaat zou ongunstiger kunnen uitpakken voor het meisje dan ongezond voedsel, zo was de afweging (Leclaire, 2024). De experts verwijzen hiermee naar een dreigend loyaliteitsconflict.

Eenieder in een partnerrelatie zal dit wellicht op kleine schaal herkennen: je beklaagt je over een bepaalde eigenschap of gedraging van je vader, moeder of zus. Je partner bevestigt hoe eigenaardig of vervelend dat is, of doet er nog een schepje bovenop, en ineens hoor je jezelf je familielid verdedigen. De familieband blijkt vaak sterk: 'Het is misschien een gek, maar het is wel *ónze* gek'. Misschien hoort dit type loyaliteitsconflicten bij het gewone leven, maar ze kunnen ook ernstiger zijn qua aard en gevolgen. Zo zijn loyaliteitsspanningen een thema in situaties van echtscheiding – zoals in de opvoedrubriek – of uithuisplaatsing, waarbij kinderen te maken kunnen hebben met voor hen belangrijke volwassenen die het met elkaar (hevig) oneens zijn.

In pedagogische handboeken en kaders voor pleeg- en gezinshuizorg komen de begrippen 'loyaliteit' en 'loyaliteitsconflict' veelvuldig voor en lijken ze geen uitleg meer te behoeven. Beide begrippen zijn terug te vinden in de methodiekhandleiding *Pleegzorg begeleiden is een vak!* (Breg et al., 2020), de landelijke *Richtlijn Pleegzorg*

(De Baat et al., 2019) en in de *Kwaliteitscriteria Gezinshuizen* (2019).⁴ Er wordt verondersteld dat de lezer begrijpt wat er bedoeld wordt, zoals dit ook van de *NRC*-lezer verwacht wordt. En waarschijnlijk is dit ook het geval. Toch is er soms ook verwarring over het begrip. Is loyaliteit nu goed of juist niet nastrevenswaardig? En is het niet hetzelfde als hechting of *belonging*?

Loyaliteit

De oorsprong van het begrip loyaliteit in de hulpverlening ligt bij het werk van de Hongaarse psychiater Ivan Boszormenyi-Nagy (1920-2007), steevast afgekort als 'Nagy'. Het begrip heeft vervolgens ruim ingang gevonden in de therapiepraktijk, maar ook in handboeken en richtlijnen voor uithuisplaatsing. Laten we dit begrip even afpellen voordat we verdergaan.

Van Dale definieert loyaliteit als '1. Getrouwheid aan een verplichting of verbintenis, 2. Oprechtheid, eerlijkheid' (Den Boon et al., 2005, p. 2024). Het adjectief 'loyaal' wordt ook gerelateerd aan trouw aan wettig gezag of bestaande regering. In deze begrippen wordt de notie van 'trouw' benadrukt, dat men is aan iemand (een persoon) of iets (een belofte, regering of bestaand gezag). Het kan daarbij gaan om de kwaliteit van een persoon, maar ook om de bekwaamheid om trouw te zijn aan een belofte, zoals in een eed of huwelijksluiting.⁵ Loyaliteit wordt dan gezien als specifiek voor een sociale relatie, die de groep voordelen biedt (Ducommun-Nagy et al., 2023). In de hulpverleningspraktijk wordt als definitie van loyaliteit over het algemeen de definitie van Nagy en Krasner gehanteerd, namelijk 'preferentiële trouw aan mensen met wie men een relatie heeft en die op voorrang gerechtigde aanspraak hebben bij het aangaan van een "band"' (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2012/1986, p. 477; Van der Meiden et al., 2019). Eerder in hetzelfde boek stellen de auteurs expliciet dat het een triadisch begrip betreft, waarin sprake is van een uitverkorene, een persoon aan wie men de voorkeur geeft boven een ander (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2012/

4 Ook de contextuele begrippen 'meerzijdige partijdigheid' en 'parentificatie' hebben hun weg gevonden in de praktijk, maar nu focussen we op loyaliteit.

5 Het begrip loyaliteit is eveneens ingeburgerd in de marketing, waar mensen door zegeltjes sparen of aankopen te doen beloond worden voor hun 'loyaliteit'. Ook in het leger is het een belangrijk begrip, in de zin van 'trouw' aan het vaderland, maar ook bij militairen die op missie zijn.

1986; Dillen, 2004; Ducommun-Nagy et al., 2023; Boszormenyi-Nagy, 2020/2000). Voor Nagy gaat het bij loyaliteit dus specifiek om een voorkeur die iemand heeft voor de een boven de ander.

Loyaliteit is een centraal begrip in de contextuele benadering van menselijke relaties en gedrag. Deze werkelijkheid wordt gezien als relationeel, waarin mensen met elkaar verbonden zijn in een dynamische band van geven en ontvangen (Soyez et al., 2004, Van der Meiden, 2020). Deze relationele werkelijkheid wordt beschouwd vanuit aanvankelijk vier, en later vijf dimensies: 1) feiten, 2) psychologie, 3) interacties, 4) relationele ethiek en 5) ontische verbondenheid (Van der Meiden, 2019; Van der Meiden, 2020).

In de contextuele benadering is loyaliteit niet alleen een gevoel (dimensie van de psychologie), maar valt ze ook in de dimensie van de relationele ethiek (Onderwaater, 2024; Boszormenyi-Nagy & Spark, 1984/2013). De dimensie van de relationele ethiek geldt als de overkoepelende dimensie en vormt de kern van de benadering. Hierin gaat het om een ethische verbondenheid, die bestaat uit het recht om zorg te ontvangen en de plicht om passend zorg te dragen (Van der Meiden, 2020). Dit wordt uitgedrukt met de term 'balans van geven en ontvangen' (Onderwaater, 2024). Een ouder heeft een kind het leven geschonken en zorgt voor het kind, waarbij het kind op zijn beurt weer iets aan de ouder terug zal willen geven. Beiden verdienen dit, aldus Nagy en Krasner (2012/1986).

Loyaliteitsconflict

Het begrip loyaliteit is volgens Nagy en Krasner moeilijk te scheiden van het begrip loyaliteitsconflict, wat de situatie betreft dat 'iemand gevangen zit tussen twee duidelijk met elkaar wedijverende loyaliteitsobjecten' (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2012/1986, p. 477). Ducommun-Nagy benadrukt dat binnen de contextuele benadering loyaliteitsconflict al besloten ligt in de definitie van het begrip loyaliteit (Ducommun-Nagy, 2008; Boszormenyi-Nagy, 2020/ 2000). Gangamma en collega's hanteren een eenvoudiger definitie van loyaliteitsconflict, namelijk 'een situatie waarin mensen gedwongen worden om bewust of onbewust te kiezen tussen conflicterende belangen' (Gangamma et al., 2009, p. 1006). Van der Meiden behoudt de term voor aan 'de situatie waarin iemand een keuze moet maken tussen twee (of meer) mensen met onverenigbare belangen en met wie de persoon in kwestie zich door loyaliteit verplicht weet' (Van der Meiden, 2020, p. 167)

Nagy benadrukt dat het kind zijn leven dankt aan de ouders, waarmee de geboorte voor een onomkeerbare band zorgt. Niet voor niets heeft Annelies Onderwaater het contextuele gedachtengoed uiteengezet in een boek met de veelzeggende titel *De onverbreekelijke band* (2024). De loyaliteit van het kind aan de ouders maakt een leraar, vriend, echtgenoot en zelfs een therapeut een potentiële kandidaat voor een loyaliteitsconflict (Ducommun-Nagy et al., 2023). Meulink-Korf en Van Rhijn benadrukken dat loyaliteit niet op een keuze berust: 'Je kiest niet dit of dat kind; en je kiest je ouders niet' (Meulink-Korf & Van Rhijn, 2005, p. 28). Zij stellen dat de verbondenheid tussen ouders en kinderen onherroepelijk is, en dat deze daarom als existentieel-ethisch wordt gezien in de contextuele benadering. Loyaliteit kan wel ontkend worden, maar niet ongedaan worden gemaakt. Het is om die reden meer dan een gevoel of emotie, maar ook een ethisch appel, waar wederzijdse verwachtingen mee gemoeid zijn (Van der Meiden, 2020; Ducommun-Nagy et al., 2023).

Meulink-Korf en Van Rhijn stellen dat loyaliteit onvermijdelijk verbonden is met 'conflicten', omdat er een derde in het spel is. In hun boek *De onvermoede derde* roepen zij op om alert te zijn waar die derde in het spel is – een ouder, kind, God of iemand anders die onzichtbaar aanwezig is (Meulink-Korf & Van Rhijn, 2005). 'Leven in loyaliteiten betekent: met vallen en opstaan leren wat billijk en rechtvaardig is tussen ons en wat fair is ten opzichte van een derde', aldus Meulink-Korf en Van Rhijn (2005, p. 32). Volgens Dillen stelt Nagy dat deze existentiële loyaliteiten van mensen niet tegengewerkt moeten worden, maar juist moeten worden gerespecteerd door een meerzijdige partijdige grondhouding te hanteren (Dillen, 2004).

Typen loyaliteit

Nagy en medeauteurs onderscheiden verschillende soorten loyaliteit. Allereerst is er de existentiële loyaliteit in familierelaties, waarin mensen onlosmakelijk en onomkeerbaar verbonden zijn. De ouder-kindrelatie wordt als de belangrijkste existentiële relatie beschouwd (Van der Meiden, 2020). In het beeld van Rembrandt, de meester-waarnemer, afgebeeld op de voorzijde van deze publicatie, meen ik iets van die existentiële verbondenheid binnen families te zien, in de liefkozing en betrokken blikken. Tegenover existentiële loyaliteit staat verworven loyaliteit, die wordt opgebouwd gedurende relaties, zoals bij vriendschap. Het verbreken van type relaties is anders dan bij familierelaties, omdat bij die laatste een ethische appel blijft bestaan (Van der Meiden, 2020).

Om het nog wat ingewikkelder te maken: De existentiële loyaliteit wordt ook wel verticale loyaliteit genoemd, zoals de figuren in de afbeelding van Rembrandt ook verticaal zijn weergegeven. Verticale loyaliteit behoudt Nagy dus voor aan relaties tussen ouders en kinderen, grootouders en kleinkinderen. Afstamming speelt hier een cruciale rol in. De verticale loyaliteitsbanden zijn volgens Nagy het sterkst en asymmetrisch van aard, waar horizontale banden symmetrischer van aard zijn. Met horizontale banden denkt Nagy aan broers, zussen, neven, nichten, vrienden en partners, waarbij iemand voor relaties 'kiest' (Dillen, 2004). In de situatie van adoptie of pleegzorg gaat volgens Nagy de existentiële loyaliteit van kinderen uit naar hun ouders, en verwerven pleeg- en adoptieouders loyaliteit die aangeduid wordt als 'verworven loyaliteit' (Dillen, 2004).

De relaties met broers en zussen verschillen weer van die met vrienden of collega's. In dit opzicht houdt Nagy consequent vast aan het principe van 'leven schenken' en wordt de verwantschap met broers en zussen om die reden tot horizontale loyaliteit gerekend. Wel stelt hij dat de band tussen broers en zussen kenmerken van existentiële en verworven loyaliteit heeft.

Volgens Nagy is een kind van nature loyaal aan beide ouders. Van der Meiden onderscheidt in het werk van Nagy drie pathogene vormen van loyaliteit: 1) afgedwongen, 2) onzichtbare en 3) gespleten loyaliteit. Bij afgedwongen loyaliteit is er sprake van het misbruiken van de kindloyaliteit door een ongepast beroep te doen ten bate van eigenbelang (Van der Meiden, 2020, p. 163). Dillen en Onderwaater noemen dit vanuit het kindperspectief het risico van 'overloyaal' zijn. Dit zou een risico zijn bij kinderen die de ouderrol op zich hebben genomen en geparentificeerd raken. In dat laatste geval proberen kinderen te voldoen aan te hoge eisen die een ouder stelt (Dillen, 2004). Dit betekent niet dat een kind niets zou mogen geven aan de ouder of de ouder niet mag helpen, maar dat een kind meer doet dan bij de leeftijd past.

De term 'onzichtbare loyaliteit' duidt de situatie aan waarin 'onverschilligheid, vermijding of ambivalente besluiteloosheid ten opzichte van het object van loyaliteit' bestaat (Nagy & Krasner, 1994, p. 478). Loyaliteit wordt onzichtbaar als kinderen niet openlijk loyaal mogen zijn of loyaliteit wordt gemarginaliseerd (Van der Meiden, 2020, p. 169). Deze situatie kan ontstaan als een kind afstand heeft genomen van een ouder om verlost te zijn van de moeilijkheden met die

ouder. Volgens Nagy is het omgekeerde waar en heeft een kind er juist last van als loyaliteit 'ondergronds' gaat.

Van gespleten loyaliteit, ten slotte, is sprake als 'het kind wordt verscheurd tussen elkaar wantrouwende ouders of andere volwassenen die de fundamentele zorg voor het kind op zich hebben genomen' (Boszormenyi-Nagy, 2020, p. 35). Het gaat dan om een ernstige situatie, waarin kinderen zich gedwongen voelen om te kiezen, en niet om verschillen van inzicht die een gegeven zijn in het leven. Zo'n ernstige situatie ontstaat bijvoorbeeld als een pleegouder of ouder de andere ouder zwart maakt, of het kind letterlijk dwingt om te kiezen. Waarom doen volwassenen dit? Dat zou een studie op zichzelf kunnen zijn. Dillen meent dat ouders wel het goede willen voor hun kinderen, maar zelf verstrikt raken in bijvoorbeeld hun leed en woede. De hulpverlening moet er dan op gericht zijn ouders op te roepen en te helpen hier bovenuit te stijgen (Dillen, 2004).

Hoewel loyaliteitsconflicten horen bij normale ontwikkelingen en transities in families, zoals tijdens de puberteit of een huwelijk (Glebova & Gangamma, 2019) worden ze volgens Gangamma en collega's problematisch wanneer iemand verscheurd wordt tussen twee significante mensen, wat iemand blokkeert in de nieuwe relatie (Gangamma et al, 2019). Gespleten loyaliteit heeft volgens Nagy ernstige gevolgen voor een kind, omdat het vertrouwen in volwassenen beschadigd raakt. Het kan er ook toe leiden dat een kind daadwerkelijk voor een ouder kiest ten koste van de andere ouder, om te kunnen overleven. Hier kan het kind zich weer schuldig over voelen. Maaskant en collega's constateren dat loyaliteitsconflict een veelbesproken verschijnsel betreft en dat aangenomen wordt dat zulke conflicten leiden tot angst, gevoelens van wantrouwen, boosheid en gedragsproblemen bij kinderen (Maaskant et al., 2015). De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat het om (soms grote) aannames gaat, die eerder gestoeld zijn op ervaringen uit de therapiepraktijk dan op empirisch-analytisch onderzoek.

Een beginnende conceptuele analyse van het contextuele begrip loyaliteit laat zien dat deze noties deel uitmaken van het concept:

- het triadische karakter (Ducommun-Nagy et al., 2023, p. 116; Dillen, 2004; Boszormenyi-Nagy, 2020/ 2000): de trouw aan de één herbergt altijd een zekere concurrentie met of verhouden tot de trouw aan een ander;
- onlosmakelijk verbonden met potentieel loyaliteitsconflict (Ducommun-Nagy et al., 2023, p. 116; Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2012/1986);
- overstijgt gevoelens van trouw of affectiviteit;
- namelijk in een vorm van commitment gebaseerd op rechtvaardigheid en wederzijdsheid, in de relationeel-ethische dimensie (Ducommun-Nagy et al., 2023, p. 117).

3. Is loyaliteit hetzelfde als gehechtheid of *belonging*?

Gehechtheid

Een vraag die al snel rijst is of loyaliteit eigenlijk niet hetzelfde is als gehechtheid. Deze vragen zijn geadresseerd in een eerdere bundel van Hoogsteder en De Vriese (2012) en een Research Memorandum voor de Raad voor de Rechtspraak van emeritus-hoogleraar Adoptiestudies Femmie Juffer (2023). Gehechtheid is 'de aangeboren neiging van een kind om steun te zoeken bij iemand die sterker is', bijvoorbeeld bij honger of stress (Juffer, 2023, p. 30). John Bowlby introduceerde deze theorie, waarvan een centrale gedachte is dat een veilige hechtingsrelatie ontstaat als ouders sensitief reageren op de signalen van een kind (Juffer, 2023).

Mary Ainsworth heeft via de *strange situation procedure* verschillende typen gehechtheidsrelaties onderscheiden, namelijk: veilig, onveilig of gedesorganiseerd. Verder is ontdekt dat sprake kan zijn van correctieve gehechtheidservaringen, zoals dat kan gebeuren in een pleeg- of adoptiegezin (Juffer, 2023). Overigens is onveilige gehechtheid geen reden tot uithuisplaatsing. Naar schatting een derde van alle kinderen is onveilig gehecht. Een belangrijk inzicht is dat kinderen met meerdere personen tegelijk veilige gehechtheidsrelaties aan kunnen gaan. Een goede relatie met de ene volwassene hoeft niet ten koste te gaan van een goede relatie met andere (Juffer, 2023). Een belangrijk verschil met loyaliteit is dat er geen voorkeur voor de ene persoon boven een andere persoon in de definitie ligt besloten. Onderwaater omschrijft het bondig: 'Existentiële loyaliteit is een geven, hechten een proces' (Onderwaater, 2024, p. 39).

Juffer wijst erop dat de concepten hechting en loyaliteit een verschillende achtergrond, betekenis en empirische evidentie hebben. Naar de gehechtheidstheorie is de afgelopen decennia uitvoerig empirisch-analytisch onderzoek gedaan, waardoor een stevige empirische basis is ontstaan. Bij het begrip loyaliteit is dit niet het geval (Juffer, 2023). Juffer stelt daarom dat de contextuele benadering ongeschikt is om juridische beslissingen op te baseren.

Desondanks betoogt gehechtheidsdeskundige Juffer dat loyaliteit bestaat en relevant is. Ze beargumenteert dit op basis van inzichten uit onderzoek naar adoptie en netwerkpleegzorg. Vrijwel alle adoptiekinderen zijn nieuwsgierig naar hun biologische ouders, ook als er geen contact tussen beiden bestaat. Ze zijn benieuwd naar hun wortels, familieleden, karaktereigenschappen, uiterlijk en/of eventuele ziekten (Juffer, 2023). Ruim 82% van de Nederlandse adoptiekinderen is van mening dat 'een persoon altijd zijn of haar achtergrond moet kunnen achterhalen', en slechts 3% is het hier niet mee eens. Tegelijkertijd is 70% van de geadopteerde volwassenen blij om geadopteerd te zijn (CBS, 2025). Dit duidt erop dat kinderen een belangrijke verbondenheid kunnen ervaren met hun geboortefamilie, ook als er geen (veilige) gehechtheidsrelatie ontwikkeld is, en tegelijkertijd ook een sterke verbondenheid kunnen ervaren met hun adoptiegezin.

Nog een aanwijzing voor het bestaan van existentiële loyaliteit ziet Juffer in empirische onderzoeken naar netwerkpleegzorg (Juffer, 2023). Pleegzorgplaatsingen binnen de familie zijn vaak stabiel en het welzijn van kinderen lijkt groter (Dubois-Comtois et al., 2021; Konijn et al., 2019). Mogelijke verklaringen zijn dat het voor ouders beter te verdragen kan zijn als het kind bij familie woont, dat familie zich vanzelfsprekend betrokken en gemotiveerd voelt zich aan het kind toe te wijden en dat het kind meer contact met de familie van herkomst heeft (Konijn et al., 2019; Borger-Keesman, 2020). Ook tiernuogers lijken beter te floreren in een setting van familiepleegzorg (Wilson et al., 2017). Op basis van deze onderzoeken is de hypothese legitiem dat existentiële loyaliteit niet alleen voor loyaliteitsconflicten kan zorgen, maar ook een kracht kan zijn in de manier waarop familieleden voor elkaar zorgen. Inmiddels zijn wij onderzoek naar netwerkpleegzorg gestart, waarover straks meer.

Beloning

Een aanpalend, meer sociologisch dan wel psychologisch concept is *belonging*, dat zich het best laat vertalen als 'ergens bijhoren'. 'Erbij horen' wordt gezien als een fundamentele menselijke behoefte (Allen et al., 2021; Dekker, 2020). Het is echter niet eenduidig hoe dit begrip te operationaliseren en meten (Allen et al., 2021). Onderzoek naar *belonging* kan betrekking hebben op het behoren bij een land, cultuur, etniciteit, minderheid of welke groep dan ook. Als het gaat om identiteitsvorming van pleegjongeren thematiseren verschillende onderzoeken het tegelijkertijd behoren tot een pleeggezin en gezin van herkomst, het horen bij een cultuur,

etniciteit of religie (Degener, 2021; Wulleman et al., 2024; Biehal, 2014; Chateaufneuf et al., 2018), of erbij horen op school (Johnson et al., 2020).

Hoewel loyaliteitsconflicten niet of zijdelings aan de orde komen in deze onderzoeken, worden wel de spanningen beschreven die kunnen ontstaan bij pleegkinderen. Wanneer het pleeggezin en gezin van herkomst in conflict zijn, ontstaat er voor het kind emotionele onzekerheid, angst en stress (Chateaufneuf et al., 2018; Nesmith, 2012; Linares et al., 2010). Omgekeerd ervaren kinderen minder spanning en stress als hun pleegouders een positieve gezindheid richting hun ouders hebben (Morrison et al., 2011). Wanneer kinderen de fysieke nabijheid van hun ouders missen, maar de ouders in psychologische zin nog wel aanwezig zijn, wordt dit aangeduid als *ambiguous loss* (Nesmith, 2012; Samuels, 2009).

Kortom, loyaliteit onderscheidt zich van hechting en belonging doordat het een triadisch concept is, gekenmerkt door een preferentiële verbondenheid met een persoon, zelfs als geen veilige gehechtheidsrelatie heeft kunnen ontstaan. Een speciale plaats neemt daarin de existentiële loyaliteit in, waarbij de verbondenheid door genetische verwantschap prevaleert. Het triadische karakter van het begrip maakt het correct om over loyaliteit in meervoud te spreken. Verschillende loyaliteiten kunnen met elkaar om voorrang strijden, waardoor er sprake kan zijn van een continuüm van loyaliteitsspanningen die deel uitmaken van het gewone leven tot ernstige loyaliteitsconflicten.

4. Kritische waardering van het begrip loyaliteit

Het belang van empirische onderbouwing

Nagy stelt dat door geboorte een band tussen ouder en kind ontstaat die niet meer verbroken kan worden. Doordat de ouders het kind het leven schenken, staat het kind als het ware in het krijt. De ouders, die het leven ontvangen, zullen op hun beurt voor hun kind zorgen door het goed op te voeden, maar ook bijvoorbeeld door de beste plek voor het kind te willen, wat zelfs kan leiden tot afstaan ter adoptie (Dillen, 2004). Meulink-Korf en Van Rhijn (2005, p. 120) stellen dat loyaliteit 'verschuldigd zijn' impliceert, ondanks dat kinderen er niet om hebben gevraagd om geboren te worden.

Voor de stelling van Nagy dat de geboorte bij kinderen dankbaarheid oproept, is bij mijn weten geen empirisch bewijs te vinden. Zelfs kom ik in interviews weleens uitspraken tegen van jongeren die zeggen: 'Mijn ouders hadden geen kinderen moeten krijgen'. Dat is uitzonderlijk, maar gebeurt bijvoorbeeld als een kind zich keer op keer in de steek gelaten voelt door een verslaafde ouder. Een kind voelt geen dankbaarheid, maar is ook niet in moreel opzicht dankbaar. De belangstelling voor de genetische en onomkeerbare verwantschap en de implicaties daarvan (ziekte, uiterlijk, karakter) lijkt door de jaren heen een constante.

Waarom is empirisch onderzoek naar loyaliteit(sconflict) belangrijk? De reden is dat het onderzoek van begrippen in de praktijk de theorie kan bevestigen, weerleggen en aanscherpen. Op deze manier kan een theorie ook verder ontwikkeld worden, wordt de praktijk recht gedaan en ontstaan handvatten om deze te verbeteren. Dat is ook nodig, want de samenleving is veranderd en gezinnen zijn dat eveneens.

De keerzijde van loyaliteit

Loyaliteit kan een morele component hebben. Het wordt als deugd gezien om 'trouw' te zijn, juist in tegenspoed. Tenminste, het hangt ervan af aan wie of wat men trouw is. Loyaliteit aan een criminele organisatie is immers niet deugdzaam of nastrevenswaardig. Daarnaast kan 'trouw' de connotatie krijgen van dociliteit,

een slaafse manier van volgzzaamheid, waarbij niet langer zelfstandig geoordeeld en geleefd kan worden (Van der Pas, 2012). Dat staat op gespannen voet met een hedendaags pedagogisch ideaal als autonomie. Volgzzaamheid dient volgens Van Crombrugge en Heylen in de opvoeding niet bestendigd te worden, maar plaats te maken voor een ‘redelijke verbondenheid met de gehele mensheid’ (Van Crombrugge & Heylen, 1999, p. 81). Daarom suggereren zij Nagy om een ander woord dan loyaliteit te gebruiken.⁶ Zij stellen overigens ook dat autonomie pas mogelijk is wanneer de afhankelijkheid onder ogen wordt gezien (Van Crombrugge & Heylen, 1999, p. 79; Meulink-Korf & Van Rhijn, 2005).

Ook in de pleegzorg klinkt het signaal dat loyaliteit ervoor kan zorgen dat problemen binnen de familie worden gehouden en/of met de mantel der liefde worden bedekt. Dat is niet denkbeeldig. Loyaliteit wordt dan gezien als een obstakel om problemen onder ogen te zien en aan te pakken of hulp te vragen.

‘Gij zult loyaal zijn’: loyaliteit als moreel gebod of recht?

Een andere kritiek spitst zich toe op de vraag of loyaliteit een beschrijvend (descriptief) begrip is, of een voorschrijvend (prescriptief) begrip. Onderwaater bijvoorbeeld constateert dat Nagy veronderstelt dat ‘een kind loyaliteit verplicht is’ (Onderwaater, 2024, p. 38). Alice van der Pas meent dat de contextuele benadering het als een gebod formuleert: ‘Gij zult loyaal zijn’ (Van der Pas, 2012, p. 72). Al meldt Van der Pas ook zelf dat binnen de contextuele benadering het begrip loyaliteit niet prescriptief opgevat moet worden (Van der Pas, 2003). Dillen vermoedt dat Van der Pas reageert op pogingen door christelijke denkers loyaliteit te koppelen aan dankbaarheid, gerelateerd aan een gebod als ‘eer uw vader en uw moeder’ (Dillen, 2004). Nagy legt zelf geen relatie tot een christelijk gebod of het christendom. Nagy en Krasner schrijven in 1986: ‘Ouders verdienen ook de betrokkenheid van hun kinderen als dank voor de unieke, niet terug te betalen bijdrage

6 Van Crombrugge en Heylen maken ook kritische kanttekeningen bij de balans van geven en ontvangen, omdat dit te veel het karakter zou krijgen van een sociale ruiltheorie, maar ook een liberalisme waarin men niet in de ‘schuld’ mag staan. Dit is te boekhoudkundig geredeneerd. De auteurs pleiten dan ook meer voor vertrouwen in plaats van weging van schuld en verdienste (Van Crombrugge & Heylen, Een ethisch-relationeel perspectief op de ouder-kind relatie, 1999).

van vader en moeder' (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2012/1986, p. 30). Deze zin klinkt inderdaad tamelijk prescriptief. In 1991 vult Nagy overigens, in ingewikkelde zinnen, het element van de *plicht* van de kinderen aan met het *recht* om te geven aan hun ouders, naar gelang hun ouders goed functioneren (Boszormenyi-Nagy, 2020/ 2000, p. 27-28).

Mogelijk heeft het begrip 'relatieeel-ethisch' op het verkeerde been gezet, omdat 'ethiek' bij Nagy niet in de gebruikelijke betekenis van 'een geheel van morele principes' (Den Boon et al., 2005) wordt gehanteerd, of daaraan verwante definities (Van Crombrugge & Heylen, 1999). Het begrip 'rechtvaardigheid' kan wel als ethische component opgevat worden, zoals dat gebruikt wordt in de balans van geven en ontvangen. Daarbij wordt rechtvaardig gezien als datgene wat 'passend' is.

Nu is Nagy begonnen door te beschrijven wat hij in zijn therapeutische praktijk tegenkwam, als een beschrijving van de werkelijkheid. Dillen benadrukt juist dat loyaliteit geen norm of gebod is, maar een kracht die bestaat waar mensen samenleven. Loyaliteit is geen richtinggevend begrip, in de zin van goed of fout, maar het is iets wat bestaat (Ducommun-Nagy, 2008). In een artikel uit 2024 laat Ducommun-Nagy er geen onduidelijkheid over bestaan: 'Van kinderen kan loyaliteit verwacht worden aan ouders die het verdienen, maar zij moeten niet verplicht worden loyaliteit te tonen aan ouders die hun ouderlijke verplichtingen niet zijn nagekomen, in het bijzonder als ze verwaarlozend of mishandelend zijn geweest' (Ducommun-Nagy, 2024, p. 10) (vertaling DvdK). Er bestaat geen plicht om loyaal te zijn aan ouders om hun schuld in te lossen, maar er bestaat wel een recht van kinderen om te geven, ook aan ouders die het niet verdienen. Ducommun-Nagy constateert hier een verschuiving in het denken van Nagy in de jaren '90, die wel eens over het hoofd wordt gezien (Ducommun-Nagy, 2024). Als loyaliteit een plicht wordt, wordt het kind belemmerd in plaats van gesteund, en wordt in feite het tegengestelde bereikt, zo menen ook Michielsen en collega's al in het voorwoord van *Leren overleven in loyaliteit* (2021).

Onzichtbare of afwezige loyaliteit?

Wanneer iemand zijn loyaliteit niet uit, uit angst voor ongunstige gevolgen, wordt de loyaliteit onzichtbaar of gaat ondergronds, zo menen de vertegenwoordigers van de contextuele benadering (Ducommun-Nagy et al., 2023). Dit kan inderdaad het geval zijn. Soms komen we hierachter door achteraf egodocumenten te raad-

plegen of door retrospectieve interviews: waren zij heimelijk loyaal? Echter, we mogen niet veronderstellen dat als iemand geen loyaliteitsuiting doet, er altijd onzichtbaar, in het onderbewustzijn sprake is van loyaliteit. Dat kan het geval zijn, maar we moeten ook de mogelijkheid openhouden dat het niet zo is. Het is dan een vermoeden of mogelijke verklaring, te midden van andere vermoedens of mogelijke verklaringen. Te stellen dat iemand altijd loyaal is, zou vanuit wetenschappelijk oogpunt speculatief zijn. Vanuit de theorie mag dit zo beredeneerd worden, maar dit moet ook empirisch evident worden. Er is maar één witte raaf nodig, om het met Karl Popper te zeggen, om deze stelling te weerleggen, te falsificeren. In sociaal-wetenschappelijk onderzoek zoeken we niet louter naar bevestiging, maar juist naar het afwijkende geval waarin de theorie niet opgaat (Van den Bersselaar, 2016). Zo ontstaat nieuwe kennis.

Wordt sibling-loyaliteit voldoende recht gedaan?

Een ander punt dat aandacht vraagt is de sibling-loyaliteit. Nagy maakt onderscheid tussen verticale loyaliteit (ouders/grootouders) en horizontale loyaliteit (broers/zussen). Vanuit het perspectief van een stamboom is dat begrijpelijk, broers en zussen behoren immers tot dezelfde generatie. De vraag echter is of de verbondenheid tussen siblings niet sterker lijkt op die met ouders. Leidt de genetische verwantschap tussen siblings niet ook tot een preferentiële verbondenheid, ondanks dat ze elkaar het leven niet schonken? In televisieprogramma's als *Spoorloos* en *DNA Onbekend* is te zien hoe emotioneel sibling-hereniging kan zijn. Mensen zijn geraakt als ze familieleden treffen die in uiterlijk of karakter op hen lijken (Onderwaater, 2024). Op een of andere manier geeft dit een gevoel van herkenning, troost wellicht en een mate van 'beloning', ergens bij horen, hoe gecompliceerd de familiegeschiedenis soms ook is.⁷ Ook onder broers en zussen die gebrouilleerd raken, kan een wens tot herstel zijn, wat zelfs kan leiden tot een gezamenlijke tournee, zoals de gebroeders Gallagher van Oasis op dit moment doen (Provoost, 2025).

Ook na uithuisplaatsing blijkt de wens van kinderen om samen geplaatst te worden met broers en zussen sterk. Recent onderzoek laat zien hoezeer broers en zus-

⁷ Uiteraard is ook enige voorzichtigheid geboden bij het interpreteren van de beelden uit deze televisieprogramma's. Er bestaat een mogelijkheid dat mensen als het ware worden meegezogen in de beloftes en mogelijkheden van DNA-onderzoek, en uiteraard komen de mensen die geen behoefte hebben aan deze zoektocht niet op televisie.

sen elkaar kunnen missen na van elkaar gescheiden te zijn en hoe ondersteunend een band kan zijn (Steenbakkers et al., 2018). Er is groeiend bewijs dat samenplaatsing van broers en zussen een beschermende factor is ten aanzien van breakdowns (Konijn et al., 2019; Bergman et al., 2024; Font & Kim, 2022; Riemersma et al., 2023), tenzij er contra-indicaties zijn, zoals parentificatie of seksueel misbruik in siblingrelaties (Van Holen et al., 2021). Vanuit kinderrechtensperspectief wordt juist het recht op samenplaatsing benadrukt, in lijn met het principe 'keeping families together'. Dit wordt onderstreept in het recente wetsvoorstel Versterking rechtsbescherming in de jeugdbescherming (Bruning et al., 2025). Hoewel Nagy aangeeft dat de loyaliteit tussen siblings inderdaad verschilt van die tussen bijvoorbeeld vrienden, rijst de vraag of het onderscheid niet te strikt is.

Genetische verwantschap

Ten opzichte van de tijd waarin Nagy zijn theorie beschreef, hebben ontwikkelingen rond DNA-onderzoek een hoge vlucht genomen. Zo is het mogelijk om vast te stellen of iemand daadwerkelijk familie is en of bepaalde aandoeningen of ziektes genetisch overdraagbaar zijn. Waar familiebanden eerder gerelativeerd werden, wordt het recht op kennis ervan nu meer benadrukt. Zo is inmiddels 'open adoptie' gangbaar, zodat kinderen van jongs af aan weten wie hun ouders zijn. Sinds 2021, het jaar waarin interlandelijke adoptie werd afgebouwd, bestaat het expertisecentrum interlandelijke adoptie INEA (Identiteit, Nazorg, Erkenning of andere Adoptievraagstukken) vanuit het ministerie van Justitie en Veiligheid, waar interlandelijk geadopteerden terechtkunnen voor afstammingsvragen.

Sinds 2004 is het in Nederland niet langer mogelijk anoniem zaad te doneren. Kinderen hebben in feite zo het recht gekregen om te weten van wie ze afstammen. Dat lijkt enerzijds ingegeven door medische veiligheid. Een documentaire als *Het zaad van Karbaat* (2021), waaruit bleek dat een arts ruim honderd kinderen verwerkte, benadrukte ook de risico's die mensen lopen als ze onvermoed een seksuele relatie met een halfbroer of halfzus aangaan. Inmiddels zijn meerdere massadonoren in het nieuws geweest. Anderzijds lijkt de ontwikkeling ingegeven door de uitdrukkelijke wens van kinderen te weten wie hun vader is. Veel kinderen blijken nieuwsgierig naar uiterlijke kenmerken en het karakter van hun 'zaaddonor',

8 Zie bijvoorbeeld 'Vader gezocht', Zappdoc 2016, 'Help ik heb een vader', NPO 2016, 'Bente wil een vader'.

die ze soms ook 'vader' of 'verwekker' noemen.⁸ Onderwaater benoemt overigens de mogelijkheid dat existentiële loyaliteit ook kan bestaan richting een niet-biologische ouder, omdat zonder de keuze tot verwekking via zaaddonatie het kind niet zou hebben bestaan (Onderwaater, 2024).

Genetische verwantschap kan beschouwd worden als 'slechts' een 'feit' uit de eerste dimensie (Ducommon-Nagy, 2008). Met een flauwe woordspeling kan ook beweerd worden dat 'genen doorgeven' tot de vierde dimensie behoort, hoewel dat niet altijd reden tot dankbaarheid geeft.

Loyaliteit als het mysterie van familieverwantschap

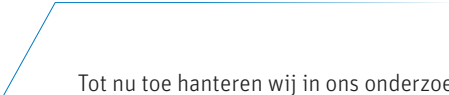
Ondanks deze kanttekeningen mogen we concluderen dat de preferentiële verbondenheid met familieleden nog springlevend is. Die preferentiële verbondenheid is fundamenteel in het begrip existentiële loyaliteit. Het bloed kruipt waar het niet gaan kan. En bij een voorkeur voor de ene persoon kan spanning ontstaan met die voor een andere persoon, wat kan leiden tot loyaliteitsspanningen en loyaliteitsconflict. Wat is nu precies het geheim van die existentiële loyaliteit?

Het is goed mogelijk dat genetische verwantschap een aanzienlijke verklaring biedt voor loyaliteitsgevoelens. Tegenover de kille, medische feiten die DNA-onderzoek kan brengen, staat ook een verlangen naar kennis over karakter, uiterlijk en andere eigenschappen van voorouders. Een tv-programma zoals *Verborgen Verleden* biedt informatie over voorouders die kan troosten en inspireren, tot begrip kan leiden, maar ook kan verontrusten of schaamte veroorzaakt.

Hoe dan ook, de 'onverbreekelijke band' tussen familieleden blijkt sterk en deels een mysterie. In uitzonderlijke situaties geven kinderen aan geen belangstelling te hebben voor wie hun vader of moeder is. Misschien uit gekwetstheid, dat is mogelijk. De meeste kinderen blijven echter geïnteresseerd in de genetische verwantschap met hun ouders en siblings, en zelfs verdere familie, ook als deze geen actieve rol in hun leven hebben gehad of er breuken zijn ontstaan.

5. Loyaliteit in empirisch onderzoek naar uithuisplaatsing

Tot nu toe hanteren wij in ons onderzoek een definitie van loyaliteit waarin het een triadisch begrip is, waarin de trouw aan de één prevaleert boven de belangen van anderen. Ook zien we dat er een onverbreekelijke band bestaat met familieleden, de ouders voorop, die moeilijk te verklaren is. Is het verschuldigd, dankbaar zijn, of zijn het de ontvangen genen? De contextuele theorie biedt verklaringen, empirisch onderzoek (nog) niet.

We verleggen onze aandacht nu naar de loyaliteit op het terrein van pleeg- en gezinshuiszorg, waar we niet om de existentiële loyaliteit heen kunnen, hoewel dit zeker geprobeerd is. Na uithuisplaatsing heeft een kind te maken met de eigen ouders en een ouder of ouderpaar die de dagelijkse zorg op zich heeft genomen, in een setting die als ‘zo thuis mogelijk’ getypeerd wordt (Bergenhengouwen & De Jong, 2025).

Mijn voorstel is om het fenomeen loyaliteit, en de spanningen die het kan oproepen, in empirisch onderzoek naar uithuisplaatsing te beschrijven en zo mogelijk te verklaren. Dat is nodig, omdat er genoeg aanwijzingen zijn dat uithuisgeplaatste kinderen die in loyaliteitsconflict raken niet floreren, terwijl ze al zoveel meegemaakt hebben. Wij willen hun loyaliteit beter begrijpen, zodat we er goed mee om kunnen gaan in begeleiding en hulpverlening. Het perspectief van de relationeel-ethische dimensie – met name als het gaat om verschuldigd zijn – is niet noodzakelijk om de data te kunnen analyseren en zou als focus de openheid van geest kunnen beïnvloeden om nieuwe elementen te ontdekken. Ook, of juist, negatieve cases zijn interessant. Vervolgens kunnen de bevindingen wel vergeleken worden met de contextuele theorie, zodat deze bevestigd dan wel aangescherpt kan worden.

Het contextuele concept loyaliteit is ontwikkeld in de jaren 60 tot 80 in de vorige eeuw. We zagen al dat Juffer constateert dat een solide empirische basis ontbreekt. Volgens haar heeft de contextuele benadering zich niet verder ontwikkeld, zoals de gehechtheidsbenadering van Bowlby of de identiteitstheorie van Erikson dat

wel hebben gedaan. Deze theorieën zijn door vele anderen empirisch onderzocht, en daardoor ook weerlegd of geconcretiseerd.⁹ Ook Van der Meiden constateert dit en benoemt het praktische gevolg dat behandelingen die gebaseerd zijn op de contextuele benadering niet vergoed worden door zorgverzekeraars, omdat ze niet evidence-based zijn (Van der Meiden, 2020).

Toch is wel - ten onrechte- beweerd dat er geen empirisch onderzoek naar loyaliteit is verricht, omdat het een ethisch en filosofisch begrip zou betreffen, dat niet verklarend van aard zou zijn (Hoogsteder & De Vriese, 2012). Dat is de vraag. Er worden juist veel negatieve gevolgen van loyaliteitsconflicten voor het latere leven genoemd, waarbij loyaliteit en loyaliteitsconflict wel als verklaring worden aangedragen (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2012/1986). In een empirisch-analytische benadering van onderzoek is het verklaren van gedrag belangrijk om voorspellingen te kunnen doen (Van den Bersselaar, 2016). Zo zou het vaststellen van loyaliteitsconflict een voorspeller kunnen zijn voor latere problematiek, wat al 'in theorie' beweerd is (zie p. 10). Het aantal onderzoeken naar loyaliteit is beperkt in vergelijking met andere object-theorieën.

Contextuele concepten zijn vooral in theoretisch opzicht opnieuw uitgelegd of geïllustreerd, veelal geïnformeerd door ervaringen uit de therapiepraktijk (Onderwaater, 2024; Van Ieperen-Schelhaas, 2021; Heyndrick et al., 2022). Zo schreef ook Nagy over loyaliteit in relatie tot adoptie en pleegzorg op basis van zijn ervaringen als therapeut (Dillen, 2004). Hij meent dat een pleeg- of adoptiekind loyaal is aan zijn ouders omdat deze hem het leven hebben gegeven (Onderwaater, 2024). Wat weten we al wel uit empirisch onderzoek?

Jaren 90: aanwijzingen voor bestaan van loyaliteit

In de jaren 90 onderzoekt Suus van Hekken een aantal contextuele begrippen empirisch in een kwalitatief onderzoek onder 73 kinderen en 105 ouders (Van Hekken, 1990). Van Hekken legt de kinderen een eenvoudig dilemma voor over het krijgen van een lelijke trui van je ouders. Dit onderzoek levert eerste aanwijzingen op voor het bestaan van loyaliteit bij kinderen en ouders. Leibig en Green (1999)

⁹ De theorie van Erikson is bijvoorbeeld nader uitgewerkt door Marcia en vervolgens weer weerlegd door anderen.

tonen in vervolgonderzoek (n=24), eveneens met dilemma's (vignetten), aan dat jonge kinderen eenvoudiger redeneerschema's hanteren over familie en loyaliteit dan oudere kinderen. Oudere kinderen blijken beter in staat het perspectief van de ouders te begrijpen en te verwoorden in complexere redeneringen over loyaliteitsdilemma's.

Vanaf de jaren 0: betrouwbaar vaststellen van loyaliteitsconflict

In 2001 verschijnt een proefschrift van Bastiaensen dat loyaliteit van pleegkinderen thematiseert in een grootschalig, kwantitatief onderzoek. Bastiaensen concludeert met enige voorzichtigheid dat er in haar onderzoek weinig loyaliteitsconflicten zichtbaar worden (Bastiaensen, 2001). De voorzichtigheid is geboden omdat het onderzoek veel uitval kent, er sprake is van een mogelijke selectiebias (namelijk dat pleeggezinnen die dit betreft bij voorbaat niet meedoen) en de wijze waarop gemeten is vragen oproept. De meeste vragenlijsten zijn ingevuld door pleegouders. Er is één vragenlijst aan kinderen. Als kinderen bijvoorbeeld hoge affectieve bindingen met pleegouders aangeven, maar niet met hun ouders, dan wordt dit geïnterpreteerd als 'onzichtbare loyaliteit'. Als kinderen juist hoog scoren bij hun ouders, en niet bij hun pleegouders, dan wordt dit gescoord als 'overloyaliteit' (Bastiaensen, 2001). De vraag is of dit niet erg snel gaat, want het is mogelijk dat een kind geen goede band met zijn pleegouders heeft. Ook bij 'onzichtbare loyaliteit' is de vraag of de conclusie zo snel getrokken mag worden, zoals eerder benoemd. Doen de interpretaties uit het onderzoek voldoende recht aan de begrippen, en staan de percepties van kinderen niet te weinig centraal?

Twee jaar later, in 2003, publiceert Leathers over haar onderzoek onder pleegouders en pleegzorgwerkers. Een definitie van loyaliteitsconflict ontbreekt in dit onderzoek, evenals het perspectief van kinderen zelf. Leathers gebruikt de term *allegiance* om de band met een volwassene aan te duiden. Zij hanteert een vragenlijst van Fanshell (1982) om een loyaliteitsconflict te kunnen vaststellen aan de hand van drie items die door pleegouders of pleegzorgbegeleiders gescoord kunnen worden, en die aangeven of het kind 1) geen stress ervaart omtrent de huidige arrangementen, 2) soms angst ervaart maar zich toch heeft aangepast of 3) conflicterende loyaliteitsgevoelens heeft ten aanzien van pleeggezin en gezin van herkomst (Leathers, 2003, p. 56). De inhoud van de derde uitspraak kan gezien worden als een operationalisatie van het begrip loyaliteitsconflict. De interne betrouwbaarheid van deze drie schaalvragen blijkt in het onderzoek van Leathers

echter veel te laag ($\alpha=.35$). Om de allegiance richting pleegouders te meten gebruikt Leathers een vragenlijst over gehechtheid. De items gaan in op de mate waarin het kind bij het pleeggezin hoort, waarbij het begrip belonging gehanteerd wordt (Leathers, 2003, p. 56), en de mate waarin het kind gehecht is aan de biologische ouders. Is de mate van *allegiance* hoog, dan veronderstellen de onderzoekers een groter risico voor loyaliteitsconflict (Leathers, 2003). Deze veronderstelling wordt later weerlegd door Maaskant, zullen we zo zien.

Baker en collega's onderzoeken of pleegouders loyaliteitsconflicten signaleren, wat inderdaad het geval is, en of een training effectief is om pleegouders te leren loyaliteitsconflicten te hanteren. Het betreft hier rapportage van pleegouders (Baker et al., 2013). De mate van loyaliteitsspanningen wordt in deze studies niet door jongeren of kinderen zelf aangegeven, maar door anderen (Dansey et al., 2018).

Baker en collega's bestuderen daarnaast loyaliteitsconflicten in geval van hoogconflictscheidingen, waar kinderen zich verscheurd kunnen voelen tussen hun beide ouders. Interessant is dat hier wel vragenlijsten voor jongeren zelf zijn ontwikkeld, met een hogere betrouwbaarheid. Ook Kruse en Walper (2008) ontwikkelen een meetinstrument van zes items ($\alpha = .86$) om loyaliteitsconflicten ('feelings of being caught in the middle') bij jongeren in een echtscheidingssituatie te meten. De jongeren geven hierin zelf aan in welke mate ze spanningen ervaren. Parmiani et al. onderscheiden, in navolging van Kruse en Walper, 'being caught the middle' en 'parental pressure' als elementen van loyaliteitsconflict (Parmiani et al, 2012). Mogelijk is het instrument van Kruse en Walper ook geschikt is om loyaliteitsspanningen bij uithuisgeplaatste jongeren te meten.

Misschien niet verrassend, maar het lijkt erop dat je voor het constateren van loyaliteitsconflicten toch allereerst bij de kinderen zelf moet zijn. Het is goed mogelijk dat zij hier nog weinig taal voor hebben, of misschien juist door hun loyaliteit aan hun ouders of (verworven) loyaliteit aan pleegouders positiever over hen oordelen dan ze wellicht later in het leven zouden doen. Echter, alles bij elkaar genomen lijkt deze eenvoudige opzet toch het meest valide.

Jaren 10: oudercontact leidt niet per se tot loyaliteitsconflict

Veel onderzoek concentreert zich op de vraag of contact en bezoek aan ouders in het belang van het kind is, en of het daardoor in loyaliteitsconflict zou raken. In een aantal onderzoeken wordt gesteld dat het bezoeken van ouders voor een sterke

binding met ouders zorgt, wat juist leidt tot loyaliteitsconflicten of spanningen (Bueno & Perez, 1999; Aurrekoetxea-Casaus & Pozo Cabanillas, 2019; Fuentes et al., 2019; Poulin, 1985). Noordegraaf constateert in 2012 dat er hulpverleners zijn die denken dat ze een jongere 'van hun loyaliteit af helpen' door het falen van hun ouders te benadrukken (Noordegraaf, 2012). Fuentes en collega's (2019) constateren, op basis van de ervaringen van sociaal werkers en pleegouders en kinderen, dat door het bezoeken van de eigen ouders een realistisch beeld kan ontstaan, en dat het de band met ouders kan versterken, alsmede het welzijn van het kind. Pleegouders rapporteren dat ouders hen negatief beoordeelden en dat dit kon leiden tot een loyaliteitsconflict bij het kind. In geen van deze onderzoeken zijn kinderen zelf of de ouders van de kinderen als respondent bevraagd. In deze kwalitatieve onderzoeken wordt het begrip loyaliteitsconflict niet expliciet gedefinieerd, maar gehanteerd door respondenten (Ruiz-Romero et al., 2022; Poitras et al., 2021;). Eerder zagen Morrison en collega's (2011) juist dat kinderen minder stress ervaren als hun pleegouders positief zijn over hun ouders. Zij keken overigens niet expliciet naar loyaliteitsconflicten. Zij zagen een opvallend verschil in hoe kinderen, professionals en pleegouders het bezoek aan ouders ervaren. Alle kinderen zijn positief over hun ouders bezoeken en willen dit vaker, terwijl professionals en pleegouders de negatieve effecten benadrukken, zoals dat het kind ontregeld raakt en het tijdrovend is voor professionals (Morrison et al., 2011).

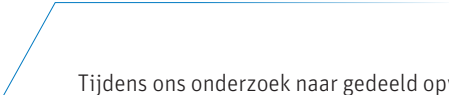
In 2015 includeren Maaskant en collega's ook kinderen in hun onderzoek naar onder meer loyaliteit. Zij onderscheiden twee visies op het welzijn van kinderen en hun relaties met ouders. De eerste stroming ziet dat hechte relaties met biologische ouders bijdragen aan het welzijn van het kind. In de andere stroming wordt benadrukt dat nauwe relaties met zowel ouders als pleegouders juist een bedreiging zijn voor de stabiliteit van de plaatsing en daarmee voor het pleegkind (Maaskant et al., 2015, pp. 381-382). Op basis van onderzoek onder 59 kinderen constateren Maaskant en collega's dat kinderen positieve gevoelens van hechting en loyaliteit kunnen hebben naar zowel pleegouders als biologische ouders, zonder dat deze hoeven te botsen. Het welzijn van het pleegkind verminderde wel wanneer kinderen zich zorgen maakten over hun ouders en/of pleegouders (Maaskant et al., 2016). De onderzoekers merken op dat ze geen loyaliteitsconflict konden meten, omdat hier geen gevalideerde meetinstrumenten voor bestaan.

Dancey en collega's (2018) concluderen op basis van een Grounded-Theory-onderzoek onder kinderen (n=15) dat loyaliteitsconflict een cruciale factor is in de stabiliteit van een pleegzorgplaatsing. Kinderen in loyaliteitsconflicten worstelen met emoties, houdingen en gedragingen die nodig zijn voor hun eigen mentale gezondheid en welzijn en een stabiele plaatsing (Dansey et al., 2018).

Zowel Leathers als Maaskant doen de aanbeveling een meetinstrument te ontwikkelen dat eventuele loyaliteitsconflicten van pleegkinderen inzichtelijk kan maken (Leathers, 2003; Maaskant et al., 2015). Immers, dit zou allereerst volwassenen kunnen motiveren om het kind ruimte te bieden, en ten tweede kan het kind geholpen worden om met loyaliteitsspanningen om te gaan.

6. Loyaliteiten bij uithuisplaatsing: stand van zaken

Tijdens ons onderzoek naar gedeeld opvoederschap in gezinshuizen maakte ik kennis met Samirah, een jonge vrouw van 19 jaar.¹⁰ Hoewel we loyaliteit niet specifiek onderzochten, kwamen we het wel op het spoor in haar verhaal. Op haar tiende moest Samirah weg bij een pleeggezin en kwam in het gezinshuis van Clary terecht. Samirah had geen contact meer met haar ouders, want de pleegouders ‘deden daar niet zo aan’ en haar moeder verscheen niet bij afspraken. Samirah vertelt wat er veranderde toen ze bij Clary woonde:

‘Zij gaf mij al vrij snel een klaptelefoontje, zodat ik kon oefenen met reizen. Toen kon ik mijn moeder en familie bezoeken. Met mijn verjaardag mocht iedereen komen, wel rond de dertig man. Neefjes, nichtjes, ooms, tantes, mijn oma, en mijn moeder. Clary heeft zich altijd ingezet dat ik contact kon hebben met mijn familie. Ze zei ook dat ze niet haar plek wilde innemen, maar natuurlijk wel voor mij wilde zorgen en ondersteunen. Zij wilde dat de band met mijn moeder zo goed mogelijk verliep’.

Inmiddels woont Samirah zelfstandig. Ze vertelt het fijn te vinden dat tijdens de gezinshuisplaatsing veel familiebanden hersteld zijn:

‘Het is gewoon fijn dat als je uit het gezinshuis bent, dat je dan ook familie om je heen hebt. Want als je je familie niet kent, is het ongemakkelijker om daarop af te stappen. Het betekent heel veel voor mij. Ik denk dat er zonder Clary niet veel afspraken waren gekomen. Doordat ik veel contact had met mijn moeder, ben ik als persoon erg gegroeid’.

Het was niet altijd gemakkelijk. Samirah geeft aan dat ze zich vaak aanpaste. Ze kleepte zich om in de trein, omwille van haar moeder, en vond het moeilijk een

¹⁰ <https://youtu.be/bhMSoPcTLUY>, een film van het lectoraat Jeugd & Gezin.

eigen weg in het geloof te vinden. Daardoor had ze wel eens 'gedoetjes' met haar moeder. Haar moeder vroeg Clary wel eens om advies als ze thuis was:

'Clary ging ook in gesprek met mijn moeder. Ze heeft mij geholpen, door tips en trics te geven hoe daarmee om te gaan, zonder mijzelf te verliezen. Het was niet dat ze mijn kant koos, maar ze probeerde ook te laten zien hoe het voor mijn moeder kon zijn. Vaak klopte dat wel. Ze heeft mij ook dingen geleerd over mijn moeder die ik zelf niet wist. Soms vroeg mijn moeder ook: hoe moet ik dat doen met Samirah? Omdat zij mij beter kende dan mijn moeder zelf'.

Haar moeder en Clary belden en appten. Voor Samirah was het belangrijk dat ze goed contact hadden:

'Anders had ik moeten kiezen. Nou ja, dat hoeft niet, maar je wordt wel in die positie gezet. Het feit dat het goed is verlopen, betekent dat ik bij mijn moeder op mijn gemak kon zijn, en hier ook. En dat ik geen dingen voor me moet houden. Dan krijg je veel meer vrijheid. Als ik geen contact meer zou hebben met mijn moeder, dan had mezelf niet zo leren kennen. Ik voel me er sterker door'.

Er ontstond ruimte voor Samirah om loyaal te zijn aan zowel haar moeder als haar gezinshuismoeder. Ze heeft zelf het gevoel dat ze anders 'had moeten kiezen'. De gezinshuismoeder heeft ruimte voor loyaliteit aan haar moeder gecreëerd, maar ook ruimte voor Samirah om een eigen weg te gaan.

Samirah geeft heel precies aan wat dit voor haar betekend heeft. Toch is het onderzoek onder jeugdigen zelf nog beperkt als het om loyaliteitsconflict gaat. We weten wel dat de betrouwbaarheid van onderzoeken waarin kinderen dit zelf beoordeelden aanzienlijk groter is dan de betrouwbaarheid van onderzoeken waarin volwassenen dit beoordeelden.

Er zijn aanwijzingen dat loyaliteitsconflicten in pleegzorg een bedreiging vormen voor het welzijn van het kind. Sommige onderzoeken laten zien dat dit risico bij familieplaatsingen hoger lijkt (Dolbin-MacNab & Keiley, 2009; Linares et al.,

2010), hoewel latere onderzoeken juist suggereren dat familiale loyaliteit een bron van zorg en stabiliteit voor het kind kan zijn (Konijn et al., 2019; Borger-Keesman, 2020; Wilson et al., 2017).

Loyaliteitsuitingen van jongeren

Wat zegt en denkt een kind over loyaliteitsspanningen? Enkele oud-studenten wijdden afgelopen jaren met kwalitatief onderzoek hun masterthesis hieraan. Loyaliteitsuitingen worden zichtbaar wanneer jongeren tekortkomingen van ouders negeren of neutraliseren, hun ouders verontschuldigen dan wel verdedigen, de schuld bij zichzelf leggen en/of tegenstrijdige boodschappen over hun ouders uiten of ambivalentie laten zien (Jagersma-Van Dommelen, 2013; Eikelenboom, 2020; Buijtendorp, 2022; De Zoete, 2022). In dat laatste geval zegt een jongere bijvoorbeeld over zijn ouders dat hij ze niet mist, en enkele minuten later dat hij het jammer vindt dat ze nooit komen. Of de jongere die het jammer vindt dat zijn ouders nooit komen, maar dit verklaart door het feit dat ze geen auto hebben. Opvallend is ook dat jongeren regelmatig hun ouders de wind uit de zeilen nemen: 'Laat mijn moeder met rust'. Samirah verzachtte of het feit dat haar moeder niet op afspraken kwam: 'Zij had haar eigen dingen, dus dat lukte niet zo goed'. Of jongeren leggen de oorzaak bij zichzelf: 'Ik was het ergste, niet mijn moeder' (Eikelenboom, 2020). Dat laatste gebeurt met name als een hulpverlener of interviewer tekortkomingen die de jongere eerder noemde herhaalt, of erop doorvraagt. Zo subtiel ligt dit dus.

Met onze oud-masterstudenten Eva Buitendorp en Priscilla de Zoete schrijf ik momenteel een artikel over loyaliteit op basis van interviews met jongvolwassenen die in een pleeggezin of gezinshuis (of allebei) hebben gewoond (Van de Koot-Dees et al., in voorbereiding). Hun pleeggezin of gezinshuis verschilde in religie van hun gezin van herkomst. We vermoedden dat retrospectieve interviews meer inzicht zouden kunnen geven dan bijvoorbeeld een interview tijdens kindertijd of puberteit. Immers, jongeren zijn uit de afhankelijkheidsrelatie tot hun pleegouders en hebben meer taal en afstand om terug te kijken. Mogelijk geven de interviews ook zicht op tijdens de jeugd nog onzichtbare loyaliteit. Uiteraard hebben retrospectieve interviews ook nadelen, omdat het een reconstructie achteraf betreft. Methodologisch en ontwikkelingspsychologisch gezien is het belangrijk op te merken dat opvattingen van jongeren niet statisch zijn, maar veranderlijk over de tijd, zo-

als wij zagen in ons longitudinaal onderzoek naar schoolloopbanen (Terwel et al., 2018). Meningen van jongeren veranderden ten opzichte van hun opvattingen in de kindertijd of puberteit. De rest van deze paragraaf beschrijft enkele opvallende bevindingen uit ons onderzoek onder inmiddels volwassen pleegkinderen.

Loyaliteitsuitingen van jongvolwassenen – eerste bevindingen

We zien jongeren zowel loyaliteit naar ouders als naar pleegouders benadrukken. Allereerst benadrukken velen hun verbondenheid met en gemis van hun ouders of siblings, of het verdriet om contactverlies. Ten tweede geven ze aan als kind in de geest van hun ouders te hebben gehandeld of gesproken toen ze in een pleeggezin woonden, of dingen te hebben nagelaten. Zo wilde een meisje geen pony in haar haar, terwijl een ander meisje juist haar haar in dezelfde kleur wilde verven als een van haar ouders. Ten derde geven ze aan zaken te hebben verzwegen, omdat de andere volwassene er mogelijk moeite mee zou hebben. Een jongere vertelde dat ze stiekem met haar broer op de scooter haar vader bezocht, ondanks dat het haar verboden was haar vader te zien. In de vierde plaats zien we de volwassenen tijdens het interview, maar ook destijds, opkomen voor hun ouders. Negatieve beweringen over hun ouders worden tegengesproken, verzacht, bijvoorbeeld door erop te wijzen dat anderen ook niet alles goed doen of door hun goede eigenschappen te benadrukken. Ten vijfde zien we een heel sterk inlevingsvermogen in de ouders. Zo koos een kind voor het wonen in een leefgroep, zodat haar moeder niet ver hoefde te rijden. In de zesde plaats zien we dat kinderen negatieve gedragingen van ouders verklaren door de oorzaak bij zichzelf of bij anderen te leggen. Tot slot zien we net als bij eerder onderzoek de ambivalenties in het gesprek. Het ene moment zegt een jongere zijn ouders niet te missen, waar dezelfde jongere een ogenblik later aangeeft graag meer contact te zouden willen.

De uitingen van (existentiële) loyaliteit aan familie kunnen we als volgt samenvatten (Van de Koot-Dees et al., 2025):

- benadrukken van verbondenheid met ouders en siblings;
- (heimelijk) handelen in de geest van de ouder;
- verzwijgen van zaken;
- opkomen voor de ouders;
- sterk inleven in ouders;
- negatieve ouderlijke gedragingen anders verklaren;
- ambivalentie in uitspraken over de relatie met de ouders.

We zien bij veel jongvolwassenen een sterke verbondenheid met hun pleegouders. Een aantal heeft een sterke en duurzame band met de pleegouders ontwikkeld, ziet hen als voorbeeld in de opvoeding en voelt dankbaarheid richting pleegouders. Maar er zijn ook jongeren die geen goede band met de pleegouders hadden en/of het gevoel hadden er niet echt bij te horen.

Loyaliteitsconflicten

Sommige jongvolwassenen vertellen over loyaliteitsconflicten. Zo vertelt Lisa, een jonge vrouw, dat haar moeder per se wilde dat ze op vijftienjarige leeftijd een anti-conceptiepil zou slikken, omdat ze zelf op tienerleeftijd zwanger was geraakt. Lisa ging naar de huisarts om dit te regelen, terwijl ze eigenlijk al wist dat ze niet op mannen verliefd zou worden. Ze vertelde de huisarts dat ze de pil wilde slikken om haar moeder gerust te stellen. De huisarts schreef daarop geen anticonceptiepil voor, waarna haar moeder een klacht indiende. In dit soort situaties voelde Lisa zich rot, ook omdat haar moeder zich buitengesloten voelde door de gezinshuisouders:

‘Ik vond dat wel heel k#t. Ik wilde heel graag laten merken dat ik veel van mijn ouders hield. En ook dat ik echt inzie dat zij altijd wel hun best hebben gedaan (...). Mijn ouders die uit elkaar waren, en later de gezinshuisouders. Nog een set ouders erbij zeg maar, om je zorgen over te maken (lacht). Maar... toen ik op mezelf ging wonen, hoefde ik letterlijk niet meer tussen twee huizen te kiezen. Want: ik had mijn eigen huis. Ik ben er heel trots op. Je hebt zelf iets opgebouwd en je hoeft niet meer te kiezen.

Lisa zegt dat ze ‘letterlijk’ moest kiezen en hoe prettig het was om hiervan verlost te zijn. We zien hoe vergaand Lisa zich aanpast, uit loyaliteit naar haar moeder. Elementen van loyaliteitsconflicten komen wij ook tegen in de beschrijvingen van andere respondenten. Zij vertellen over de slechte verstandhouding tussen de ouders en pleegouders, die onderlinge jaloezie en concurrentie tot gevolg had. Als jeugdige voelden ze de spanning aan of kregen opdrachten mee van hun ouders. Een jongvolwassene vertelt: *‘Ik vond het lastig om te vertellen dat ik iets leuks had gedaan met mijn pleeggezin, omdat ik dan het gevoel had dat ik mijn vader een soort van verraadde’*. Sommige jongvolwassenen vinden hier woorden voor, terwijl het voor anderen een moeilijk gespreksonderwerp is. Een aantal respondenten vertelt zaken verzwegen te hebben om de situatie zo rustig mogelijk te houden. Moeizame

relaties tussen de volwassenen leidden bij de kinderen tot boosheid, verwardheid, verdriet en somberheid, zo vertellen ze zelf.

Eén jongvolwassene heeft geen goed woord over voor zijn ouders: 'Mijn moeder had nooit kinderen moeten krijgen'. Zijn moeder sprak voortdurend negatief over zijn pleegouders. Aanvankelijk ging hij daarin mee, totdat hij merkte dat de pleegouders betrouwbaar waren en zijn moeder dit door haar verslavingsproblematiek niet was. Hij heeft het contact met zijn moeder verbroken. De pleegfamilie voelt als zijn familie.

Bepaalde gebeurtenissen kunnen loyaliteitsconflicten oproepen, zoals begrafenis en bruiloften (zie ook: Ducommun-Nagy et al., 2023). Ook in situaties van uithuisplaatsing zijn situaties waarbij loyaliteitsconflicten kunnen ontstaan. Voorbeelden hiervan zijn bijzondere dagen waarop verjaardagen, diploma's of Sinterklaas gevierd worden. Echter, ook in dagelijkse aangelegenheden kunnen loyaliteitsconflicten ontstaan: over de manier waarop je je als kind kleedt, je haar doet, welke woorden of dialect je gebruikt of wat je ook maar van jezelf laat zien. Dit zouden we 'loyalty conflict inducers' kunnen noemen, zaken die een loyaliteitsconflict ontlokken, en die we nader willen onderzoeken.

Ruimte voor loyaliteiten

Ik heb betoogd dat loyaliteit 1) een onderscheidend en onmisbaar begrip is om kinderen die uithuisgeplaatst zijn beter te begrijpen, 2) zowel de kracht van loyaliteiten als conflicterende loyaliteiten meer aandacht moeten krijgen in onderzoek en 3) dat onderzoek moet starten bij de ervaringen van kinderen zelf.

Tot slot lijkt ruimte voor loyaliteiten belangrijk. Een aantal jongvolwassenen heeft ruimte ervaren om zowel aan ouders als pleeg- of gezinshuisouders loyaal te zijn, zoals we dit ook zagen bij Samirah. Zij merkten dat de pleeg- of gezinshuisouders zich inzetten voor een goede band met hun ouders en deze verwelkomden. Soms deden ook hun ouders hun best om een goede band te realiseren, door bijvoorbeeld postzegels te sparen voor een pleegouder.

In het omgaan met kinderen is het van belang dat volwassenen ruimte voor die verschillende loyaliteiten creëren, een zogenaamde 'loyale ruimte' (Verduijn, 2025; Van der Meiden et al., 2020). Dan kan een kind openlijk loyaal zijn, loyaliteiten

exploreren en zich ertoe verhouden. Loyaliteit dient daarbij opgevat te worden als een recht, maar niet als een plicht.

‘They included me in his future’, zei een moeder in een documentaire van Louis Theroux¹¹ haar rol in het adoptiegezin van haar kind. Dit stemt overeen met eerder onderzoek dat ik deed onder pleegouders en pleegzorgwerkers naar levensbeschouwelijke verschillen. Deze verschillen konden heel groot zijn, maar hoefden niet problematisch te worden, zolang de pleegouders niet geneigd waren om de ouders te vervangen maar juist ruimte gaven (Van de Koot-Dees et al., 2023). Deze pleeg- of gezinshuisouders stelden zich voor hoe het voor henzelf zou zijn om hun kind elders te laten opgroeien. ‘Je moet hun ouders eigenlijk gewoon eren’, vertelde een evangelicale moeder mij eens. Een gezinshuismoeder zei tegen moeder Miranda toen ze afscheid nam van haar zoontje: ‘We zullen goed voor jullie aller-grootste schat zorgen. Jullie kind. Jullie grootste schat’. Het gaf haar het gevoel dat ze er ook mocht zijn (Kempenk, 2024, p. 108).

Of het nu om het exploreren van cultuur, geloof of loyaliteiten gaat, het woord ‘ruimte’ is cruciaal. Laatst, in een leernetwerk van het Nji, zei een pleegzorgbegeleider: ‘Sommige pleegouders hoef je niet te zeggen dat het een goed idee is om ouders uit te nodigen voor een zwemdiploma, want die hebben dat zelf al bedacht en gedaan. Gewoon omdat ze het aanvoelen’. Opmerkzaamheid voor de loyaliteiten van kinderen, en daar adequaat op inspelen, lijkt een belangrijke vaardigheid van pleeg- en gezinshuisouders. Je zou dit een loyaliteitssensitieve houding kunnen noemen, die ruimte schept voor de loyaliteiten van het kind, zonder zelf een eisen-de partij te worden of loyaliteit aan het kind op te dringen. Het geeft kinderen de mogelijkheid om openlijk loyaal te kunnen zijn naar iedereen die voor hen belangrijk is. Zo ontstaat ruimte voor loyaliteit in meervoud.

11 Louis Theroux, 2018, *Altered States – Take my baby*.

7. Onderzoeksagenda associate lectoraat

We zien de volgende opgaven als het gaat om het onderzoeken van loyaliteiten:

1. Loyaliteitsuitingen en loyaliteitsconflicten van kinderen diepgaand beschrijven en analyseren: kunnen we met diepte-interviews en retrospectieve interviews, PhotoVoice en WhatsApp-conversaties dichterbij de kern van deze begrippen komen?
2. Creëren van loyale ruimte: hoe kunnen volwassenen zodanig met elkaar omgaan dat het kind ervan verzekerd is zijn loyaliteiten openlijk naar alle voor hem of haar belangrijke volwassenen mag uitgaan?
3. Wat heeft het kind daarin nodig van volwassenen met wie hij/zij zich verbonden voelt?
4. Wat hebben volwassenen vervolgens nodig om dit te kunnen realiseren?
5. Het ontwikkelen van een valide meetinstrument voor loyaliteitsconflict is nodig om vast te kunnen stellen wat de gevolgen hiervan op lange termijn zijn.

Wat gaan onderzoeken gedurende deze associate lectoraatsperiode? Als het om loyaliteit gaat zijn we al begonnen met het eerste punt en hopen in we in deze periode tot en met punt vier te komen. Daarnaast doen we onderzoek naar omgaan met verschillen in pleegzorg, wat hieraan raakt.

Allereerst is Gert Vierwind bezig met een onderzoek naar hoe christelijke pleegouders gastvrij kunnen zijn voor kinderen die dit geloof van huis uit niet delen. Uit mijn eerdere postdoc-onderzoek weten we hoe er ondanks verschillen goede samenwerkingen kunnen ontstaan in deze transreligieuze plaatsingen, maar kwam ook naar voren wanneer dat lastig is. Geschat wordt dat de helft van de pleegouders christelijk is, en dat dit niet geldt voor de pleegkinderen. Vanuit een binnenperspectief hebben we theologen, ethici en pedagogen gevraagd hierop te reflecteren en handvatten te bieden aan christelijke pleegouders. Hoe kun je gastvrij zijn op een manier die het kind ruimte biedt om zelf zijn levensbeschouwing te exploreren en tegelijk je eigen geloof een plek te geven? In het voorjaar van 2026 hopen we de bundel met reflecties tijdens een symposium te presenteren.

Daarnaast dragen we bij aan andere samenwerkingen in onderzoek. Christiaan van der Houwen participeert in een onderzoek naar levensvaardigheden van het RAAK-consortium van de Hogeschool Leiden. Ellen Schep en ik hebben onlangs met Cora Bartelink van de Haagse Hogeschool de Richtlijnen Pleegzorg herzien voor het Nederlands Jeugdinstituut. Daarnaast zijn we als kenniskringleden allemaal betrokken in onderwijs aan de bachelor Social Work, master Contextuele Benadering, de post-hbo Jeugdzorgwerker Pleegzorg en andere cursussen die we aanbieden bij CHE voor Professionals.

Tot slot zijn we – Ellen Schep, Louise van Straten, Kees Verduijn, Christiaan van der Houwen en ik – met behulp van een RAAK-subsidie in januari een tweejarig onderzoek gestart naar loyaliteit in familiepleegzorg, samen met onze consortiumpartners Entrea Lindenhout, Leger des Heils, Jeugdformaat, Hogeschool Arnhem en Nijmegen, De Haagse Hogeschool en Rijksuniversiteit Groningen. Ook zijn vertegenwoordigers van diverse universiteiten, pleegzorgorganisaties en belangenorganisaties formeel betrokken. Uit ons vooronderzoek bleek dat loyaliteit vaak als een kracht wordt genoemd in netwerkplaatsingen, omdat familiepleegouders niet zomaar opgeven met een kind. Ze blijven trouw en zien hun zorg als vanzelfsprekend. Tegelijk begrepen dat we dat emoties, zowel verdriet als boosheid, hoog kunnen oplopen in familiepleegzorg, vanwege intergenerationele problematiek en oude pijn. We besloten loyaliteit als focus te nemen, in de context van netwerkpleegzorg in families.

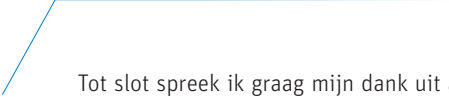
Hier in huis is veel contextuele kennis aanwezig. Kees Verduijn en Kees Bregman, betrokken bij de master Contextuele Benadering, zijn aangesloten met hun expertise over loyaliteit. Op dit moment interviewen we 21 kinderen, 21 ouders en 21 pleegouders tweemaal. In de tussentijd maken zij foto's van hun onderlinge band, met elementen van PhotoVoice, waar onze creatief maker en onderzoeker Christiaan van der Houwen ons in gidst. Met de kinderen en volwassenen ontwerpen we vervolgens concrete werkvormen, die te gebruiken zijn in het begeleiden van familiepleegzorg. Ook zullen we WhatsApp-conversaties tussen familiepleegouders en ouders bestuderen. In onze eerdere onderzoeken leerden we door die

‘natural occurring data’ niet alleen wat hindert in een samenwerking, maar zagen we juist heel precies, op microniveau, de ingrediënten van succesvolle samenwerkingen van opvoeders rondom het kind (Schep et al., 2025; Van de Koot-Dees & Young Sliedrecht, 2023).

Met deze twee onderzoekslijnen 1) zingeving en pleegzorg en 2) loyaliteit in familiepleegzorg hopen wij ons steentje bij te dragen aan goede en stabiele plaatsingen voor kinderen die in pleeg- of gezinshuizenzorg opgroeien.

Dankwoord

Tot slot spreek ik graag mijn dank uit aan allen die begaan zijn met jongeren die (tijdelijk) niet meer thuis wonen en onze inspanningen mogelijk maken. Allereerst dank ik het College van Bestuur – Jan Hol, Jannette Meiling en Pieter Oudenaarden – en directie – Harry Bent, Herman Oevermans en Erik-Jan Smits – voor het vertrouwen om hiermee aan de slag te mogen gaan. Martine Noordegraaf dank ik voor haar bestendige vertrouwen, inspiratie en voorbeeld. De lectorenraad dank ik voor de hartelijke verwelkoming. Lotte Achterberg en Nienke Geuverink ben ik erg erkentelijk voor alle ideeën die zij al hielpen te realiseren, alsook het voorbereiden van deze openbare les. Ik dank allen die kritisch met mij meelazen of meedachten over deze les.

Na een periode van tegenslag wordt mij weleens gevraagd of het mijn werk niet relatieveert. Dat is zeker ook het geval. Tegelijkertijd heb ik juist gemerkt wat een voorrecht en vreugde het is om te kunnen werken, samen dingen voor elkaar te krijgen en betrokken te zijn op elkaars leven. Hoe heerlijk het is het om dit weer te kunnen doen! Ik ben mijn naaste collega's van de kenniskring, examencommissie en master Contextuele Benadering dankbaar voor wie ze zijn. Ik gedij goed in een werkgemeenschap als deze en ben blij met jullie op te mogen trekken om ons werk zo goed mogelijk te doen. Ik dank onze oud-collega's Martine en Ton voor hun onverwachte en lieve betrokkenheid afgelopen anderhalf jaar. Ook dank ik onze MCB-studenten, die mij met hun werk- en levenservaring en scherpe vragen dicht bij hun praktijk houden. Wat geeft het voldoening om een tijdje samen op te trekken.

Er is 'Licht dat naar ons tast', in de woorden van dichter Bernhard Dewulf. Wat bof ik met onze familie, burens en vrienden. Licht dat naar ons tast, ook in 'de kleine goedheid' die we als gezin tegenkomen in het leven van alledag. Dat heb ik van heel nabij gemerkt afgelopen jaar en geeft ons vijven een stevige basis. Woorden schieten tekort om te zeggen wat jullie voor mij betekenen. Ik ben ontzettend trots en dol op elk van jullie, wat een 'grote goedheid' ontvangen we daarin!

Bibliografie

- Abrahamse, S., Gardeniers, M., & Werner, C. (2019). *Waarom stoppen pleegouders? Onderzoek naar omstandigheden, begeleiding en hoe pleegouders behouden kunnen worden*. Nederlands Jeugdinstituut/ Nederlandse Vereniging voor Pleegouders en Jeugdzorg Nederland.
- Allen, K. A., Kern, M. L., Rozek, C. S., McInerney, D. M., & Slavich, G. M. (2021). Belonging: a review of conceptual issues, an integrative framework, and directions for future research. *Australian Journal of Psychology*, 73(1), pp. 87–102. <https://doi.org/10.1080/0049530.2021.1883409>
- Aurrekoetxea-Casaus, M., & Pozo Cabanillas, P. (2019). El papel del sistema de visitas en los casos de cese de acogimiento familiar: una aproximación desde la perspectiva profesional [The role of parental visitation in relation to the interruption of family foster placements: the views of professionals]. *Cuadernos de Trabajo Social*, 32, pp. 277-288. <https://doi.org/10.5209/cuts.58318>
- Baker, A. J., Mehta, N., & Chong, J. (2013). Foster Children Caught in Loyalty Conflicts: Implications for Mental Health Treatment Providers. *The American Journal of Family Therapy*, 41(5), 363-375. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/01926187.2012.728902>
- Bastiaensen, P. A. (2001). *Belaste pleegouders en verscheurde pleegkinderen? Onderzoek naar de wijze waarop pleegouders de opvoedingssituatie beleven en pleegkinderen de relatie met het pleeggezin en het gezin van oorsprong beleven (dissertatie)*. Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Bergenhengouwen, H., & De Jong, M. (2025). *Mijn thuis. Een handreiking over de visie zo thuis mogelijk opgroeien*. Nederlands Jeugdinstituut (Nji).
- Bergman, A., Bask, M., Engwall, K., & Järkestig Berggren, U. (2024). Factors Associated With Stability for Children in Family Foster Care: A Study of Case Files in Six Municipalities in Sweden. *Child and Family Social Work*. <https://doi.org/10.1111/cfs.13176>

-
- Biehal, N. (2014). A Sense of Belonging: Meanings of Family and Home in Long-Term Foster Care. *The British Journal of Social Work*, 44(4), pp. 955-971. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcs177>
- Borger-Keesman, M. (2020). *Smeerolie en stuurmanskunst. De rol van loyaliteit bij samenwerking tussen ouders en pleegouders bij pleegzorg in de familie (masterthesis)*. Christelijke Hogeschool Ede.
- Boszormenyi-Nagy, I. (2020/ 2000). *Grondbeginselen van de contextuele benadering*. De Toorts.
- Boszormenyi-Nagy, I., & Krasner, B. (2012/1986). *Tussen geven en nemen. Over contextuele therapie*. De Toorts.
- Boszormenyi-Nagy, I., & Spark, G. M. (1984/2013). *Invisible loyalties*. Routledge.
- Breg, A., Albrecht, G., De Baat, M., De Lange, M., Daamen, W., Abrahamse, S., & Van Bommel, R. (2020). *Pleegzorg begeleiden is een vak! De landelijke methodiekhandleiding voor professionals werkzaam binnen de pleegzorg*. PI Research/ Nederlands Jeugdinstituut.
- Bruning, M., & Van der Zon, K. (2013). Out of home, out of right? Rechten van minderjarigen bij uithuisplaatsing. *Nederlands Tijdschrift voor de Mensenrechten*, 39(4), 500-514.
- Bruning, M., Klootwijk, A., Smeets, D., & Lenglet, M. (2025). *Wetsvoorstel Versterking rechtsbescherming in de jeugdbescherming Juridisch en pedagogisch advies van de Universiteit Leiden*. Universiteit Leiden.
- Bueno, J. R., & Perez, J. V. (1999). Acogimiento familiar: Estudio de las interacciones ante las visitas familiares [Family foster care: A study of interactions in relation to contact visits]. *Alternativas. Cuadernos de Trabajo Social*, 7, pp. 135-155. <https://doi.org/10.14198/ALTERN1999.7.8>
- Buijtenorp, E. (2022). Diversiteit in pleegzorg. *De rol van loyaliteit ten aanzien van culturele en levensbeschouwelijke verschillen tussen gezin van herkomst en pleeggezin (masterthesis)*. Christelijke Hogeschool Ede.

- CBS. (2025, juni 30). <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2021/interlandelijke-adoptie-in-nederland/4-houding-tegenover-adoptie>. Opgehaald van Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Chateaufneuf, D., Turcotte, D., & Drapeau, S. (2018). The relationship between foster care families and birth families in a child welfare context: The determining factors. *Child & Family Social Work*, 23, 71-79. <https://doi.org/10.1111/cfs.12385>
- Dansey, D., John, M., & Shbero, D. (2018). How children in foster care engage with loyalty conflict: presenting a model of processes informing loyalty. *Adoption & Fostering*, 42(4), 354-368. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0308575918798767>
- De Baat, M., Van den Bergh, P., & De Lange, M. (2019). *Richtlijn Pleegzorg*. Nederlands Jeugdinstituut.
- Degener, C. (2021). *Ethnicity reflections in foster families: the complexity of transculturally placed foster youth's ethnic identity and the way they are ethnically socialized by their primary carers*. University of Groningen.
- Dekker, R., Van Doorn, R., Jager, B., Van der Ploeg, Y., & Van der Wal, S. (2022). *'Ik weet niet eens waar ik volgende week woon'*. (On)zekerheid in residentiele jeugdzorg. Stichting Het vergeten kind.
- Dekker, W. (2020). *Ergens bij horen. Een discoursanalyse naar gezinsconcepten in het sociaal werk (dissertatie)*. van Gennep.
- Den Boon, T., Geeraerts, D., & Van der Sijs, N. (2005). *Van Dale Groot Woordenboek van de Nederlandse taal*. Van Dale Lexicografie.
- De Zoete, P. (2022). *Diversiteit in pleegzorg. Een kwalitatief onderzoek naar ervaringen van jongvolwassenen over de verschillen tussen het pleeggezin en het gezin van herkomst (masterthesis)*. Christelijke Hogeschool Ede.
- Dillen, A. (2004). *Ongehoord vertrouwen. Ethische perspectieven vanuit het contextuele denken van Ivan Boszormenyi-Nagy*. Garant.

-
- Dubois-Comtois, K., Bussi res, E., Cyr, C., St-Onge, J., Baudry, C., Milot, T., & Labb , A. (2021). Are children and adolescents in foster care at greater risk of mental health problems than their counterparts? A meta-analysis. *Children and Youth Services Review*, 127. <https://doi.org/106100>
- Ducommun-Nagy. (2008). *Van onzichtbare naar bevrijdende loyaliteit*. Acco.
- Ducommun-Nagy, C. (2024). The essence of contextual therapy, its place in the field of family therapy, and its role in the future. *Family Process*. <https://doi.org/10.1111/famp.13070>
- Ducommun-Nagy, C., Meulink-Korf, H., & De Vries, G. (2023). *Revitalizing Relationships. The resources of contextual therapy with inspiration from the pastoral process and interfaith studies*. Sun Media.
- Ducommun-Nagy, C., Meulink-Korf, H., & De Vries, G. (2023). *Revitalizing Relationships. The resources of contextual therapy with inspiration from the pastoral process and interfaith studies*. Sun Media.
- Eikelenboom, M. (2020). *'Het is wel mijn moeder'. Over loyaliteit bij uithuisgeplaatste jongeren met LVB (masterthesis)*. Christelijke Hogeschool Ede.
- Eltink, E. M., Van Rooij, F. B., Waaijenberg, A., Stams, G. J., Broers, M., Van Anrooij, M., & Assink, M. (2025). The prevalence of placement breakdown in foster care: A meta-analysis. *Children and Youth Services Review*. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2025.108203>
- Font, S. A., & Kim, H. W. (2022). Sibling Separation and Placement Instability for Children in Foster Care. *Child Maltreatment*, 27(4), pp. 583-595. <https://doi.org/10.1177/10775595211012482>
- Fuentes, M. J., Bernedo, I. M., Salas, M. D., & García-Martín, M. A. (2019). What do families and social workers think about children's contact with birth parents? A focus group analysis. *International Social Work*, 62, pp. 1416-1430. <https://doi.org/10.1177/0020872818775475>

- Gangamma, R., Glebova, T., & Coppola, J. (2009). Fairness in couples. In J. Lebow, A. Chambers, & D. Breunlin, *Encyclopedia of Couple and Family Therapy*. Springer Link.
- Hedin, L. (2015). Good relations between foster parents and birth parents: a Swedish study of practices promoting successful cooperation in everyday life. *Child Care in Practice*, 21(2), 177-191. <https://doi.org/10.1080/13575279.2015.1005574>
- Heyndricx, P., De Loof, L., Knip, R., Van Herck, A., & Van Klaveren, W. (2022). *Handboek contextuele hulpverlening*. Op verhaal komen in de dialoog. Pelckmans.
- Hogeschool Leiden; Nederlands Jeugdinstituut. (2019). *Kwaliteitscriteria gezinshuizen. Kwaliteit van jeugdhulp in professionele gezinsvormen*. Nederlands Jeugdinstituut.
- Hoogsteder, M., & De Vriese, S. (2012). *Hechting & Loyaliteit*. SWP.
- Jagersma-Van Dommelen, M. (2013). Zich op loyaliteit bij adolescenten. Hoe loyaliteit tot uiting komt en wat dat betekent voor hulpverlening. In M. Noordegraaf, & G. Vierwind, *Hulpverlening aan Jeugd en Gezin. Systeemgericht werken met adolescenten*. (pp. 161-176). Coutinho.
- Johnson, R. M., Strayhorn, T. L., & Parler, B. (2020). "I just want to be a regular kid." A qualitative study of sense of belonging among high school youth in foster care. *Children and Youth Services Review*. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.104832>
- Juffer, F. (2023). *Beslissen over kinderen in problematische opvoedingssituaties. Inzichten uit gehechtheidsonderzoek*. Raad voor de Rechtspraak. Research Memorandum.
- Kempenk, M. (2024). *Miranda. Een reis op weg naar vrijheid*. Probook.
- Konijn, C., Admiraal, S., Baart, J., Van Rooij, F., Stam, G., Colonnese, C., . . . Assink, M. (2019). Foster care placement instability: A meta-analytic review. *Children and Youth Services Review*, 96, 483-499. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.12.002>
- Krasner, B., & Joyce, A. (2021). Elementen van toegewijde verbintenis. In M. Michiels, W. Van Mulligen, & L. Hermkens, *Leren over leven in loyaliteit. Over contextuele hulpverlening* (pp. 51-80). Acco.

-
- Kruse, J., & Walper, S. (2008). Types of individuation in relation to parents: Predictors and outcomes. *International Journal of Behavioral Development*, 32(5), pp. 390-400. <https://doi.org/10.1177/0165025408093657>
- Leathers, S. (2003). Parental visiting, conflicting allegiances, and emotional and behavioral problems among foster children. *Family Relations*, 52, pp. 53-63. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00053.x>
- Leclaire, A. (2024, november 24). Mijn dochter eet ongezond bij haar vader. *NRC Handelsblad*.
- Leibig, A. L., & Green, K. (1999). The Development of Family Loyalty and Relational Ethics in Children. *Contemporary Family Therapy*(21), pp. 89-112. <https://doi.org/10.1023/A:1021966705566>
- Lecloux-Opmeer, H., Kuiper, C. H., Swaab, H. T., & Scholte, E. M. (2017). Children referred to foster care, family-style group care, and residential care: (How) do they differ? *Children and Youth Services Review*, 77, 1-9.
- Linares, L. O., Rhodes, J., & Montalto, D. (2010). Perceptions of Coparenting in Foster Care. *Family Process*. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2010.01338.x>
- Maaskant, A. M., Van Rooij, F. B., Bos, H. M., & Hermanns, J. M. (2015). The wellbeing of foster children and their relationship with foster parents and biological parents: a child's perspective. *Journal of Social Work Practice*, 30, pp. 379-395. <https://doi.org/10.1080/02650533.2015.1092952>
- Meulink-Korf, H., & Van Rhijn, A. (2005). *De onvermoede derde. Inleiding in het contextueel pastoraat*. Meinema.
- Michielsen, M., Van Mulligen, W., & Hermkens, L. (2021). *Leren over leven in loyaliteit. Over contextuele hulpverlening*. Acco.
- Morrison, J., Mishna, F., Cook, C., & Aitken, G. (2011). Access visits: Perceptions of child protection workers, foster parents and children who are Crown wards. *Children and Youth Services Review*. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.03.011>

- Nesmith, A. (2012). Parent–Child Visits in Foster Care: Reaching Shared Goals and Expectations to Better Prepare Children and Parents for Visits. *Child and Adolescent Social Work Journal*. <https://doi.org/10.1007/s10560-012-0287-8>
- Noordegraaf, M. (2012). Gezin in gepeerd. Systeemgericht werken met jongeren en hun gezinnen (lectorale rede). *Pedagogiek*, pp. 3-12. <https://doi.org/10.5117/PED2012.1.NOOR>
- Onderwaater, A. (2024). *De onverbreekelijke band. Inleiding & ontwikkelingen in de contextuele therapie van Nagy*. Pearson.
- Parmiani, L., Iafrate, R., & Giuliani, C. (2012). Loyalty Conflict, Feelings of Unfairness, and Young Adults' Individuation Difficulties in Separated and Nonseparated Families. *Journal of Divorce & Remarriage*, 53(3), pp. 386–401. <https://doi.org/10.1080/10502556.2012.682889>
- Peper, J., Van Loon-Dikkers, L., Boelens, S., & Sondeijker, F. (2024). *Van cijfer naar stem. Ervaren van jongeren rondom doorplaatsingen in jeugdzorg*. Verwey Jonker Instituut.
- Poitras, K., Porlier, S., & Tarabulsy, G. (2021). Child's adjustment and parent-child contact after child placement into foster care: a systematic review. *Journal of Public Child Welfare*. <https://doi.org/10.1080/15548732.2021.1940416>
- Poulin, J. E. (1985). Long term foster care, natural family attachment, and loyalty conflict. *Journal of Social Service Research*, pp. 17-29. https://doi.org/10.1300/j079v09n01_02
- Provoost, F. (2025, juni 27). Wat Noel en Liam Gallagher nog kunnen leren van andere broeder- en zustersvestes. *NRC Handelsblad*.
- Riemersma, Y., Harder, A., Zijlstra, E., Post, W., & Kalverboer, M. (2023). Static and dynamic factors underlying placement instability in residential youth care: A scoping review. *Children and Youth Services Review*. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2023.107298>
- Samuels, G. M. (2009). Ambiguous loss of home: The experience of familial (im)permanence among young adults with foster care backgrounds. *Children and Youth Services Review*, 31, 1229–1239. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.05.008>

-
- Samuels, G. M. (2022). Epistemic trauma and transracial adoption: Author(iz)ing folkways of knowledge and healing. *Child Abuse & Neglect*, 130(2). <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2022.105588>
- Schep, H. H., Young Sliedrecht, K., & Stommel, W. (2025). Everyday co-parenting in a polymedia environment: Negotiating when and how to talk about what in interconnected communication between professional foster parents and birth parents. *Children and Youth Services Review*. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2025.108367>
- Soyez, V., Tatrai, H., Broekaert, E., & Bracke, R. (2004). The implementation of contextual therapy in the therapeutic community for substance abusers: a case study. *Journal of Family Therapy*, 26(3), pp. 286-305. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6427.2004.00284.x>
- Steenbakkens, A., Van der Steen, S., & Grietens, H. (2018). The Needs of Foster Children and How to Satisfy Them: A Systematic Review of the Literature. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 12, pp. 1-12. <https://doi.org/10.1007/s10567-017-0246-1>
- Swanborn, P. G. (1994). *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Boom.
- Terwel, J., Van de Koot-Dees, D., & Rodrigues, R. (2018). *Die droom heb ik nog steeds. Schoolloophanen en levensverhalen van jongeren in een diverse samenleving*. Garant.
- Van Crombrugge, H., & Heylen, M. (1999). Een ethisch-relatieve perspectief op de ouder-kind relatie. In L. Vandemeulebroecke, H. Van Crombrugge, & J. Gerris, *Gezinspedagogiek. Deel 1: Onderzoek en Praktijk* (pp. 65-86). Garant.
- Van Crombrugge, H., & Heylen, M. (1999). Een ethisch-relatieve perspectief op de ouder-kind relatie. In L. Vandemeulebroecke, H. Van Crombrugge, & J. Gerris, *Gezinspedagogiek. Deel 1: Onderzoek en Praktijk* (pp. 65-86).
- Van de Koot, D., & Noordegraaf, M. (2020). De samenwerking tussen ouder en professionele opvoeders wanneer een jongere niet meer thuis woont. In A. Harder, E. Knorth, & C. Kuiper, *Uithuisgeplaatste jeugdigen. Sleutels tot succes in behandeling en onderwijs* (pp. 126-144). SWP.
- Van de Koot-Dees, D., & Young Sliedrecht, K. (2023). 'Of course you will succeed warrior 🦁☀️': Sensitive closings of WhatsApp conversations by professional foster parents. *Children and Youth Services Review*, 155. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2023.107210>

- Van de Koot-Dees, D., Buitendorp, E., & De Zoete, P. (2025). *Navigating Multiple Loyalties: Loyalty expressions and loyalty conflicts among foster care leavers (paper)*. Christelijke Hogeschool Ede.
- Van de Koot-Dees, D., Noordegraaf, M., & Reitsma, B. (2023). Child of two worlds. How foster care workers perceive their role in dealing with worldview differences in foster care. *Child and Family Social Work*. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/cfs.13037>
- Van den Bersselaar, V. (2016). *Wetenschapsfilosofie in veelvoud*. Coutinho.
- Van der Meiden, J. (2019). *Where Hope Resides. A Qualitative Study of the Contextual Theory and Therapy of Ivan Boszormenyi-Nagy ad its Applicability for Therapy and Social Work (dissertatie)*. University of Humanistic Studies.
- Van der Meiden, J. (2020). *Van contextuele theorie naar praktijk*. Coutinho.
- Van der Meiden, J., Noordegraaf, M., & Van Ewijk, H. (2019). How Is Contextual Therapy Applied Today? An Analysis of the Practice of Current Contextual Therapists. *Contemporary Family Therapy*, 41. <https://doi.org/10.1007/s10591-018-9467-9>
- Van der Meiden, J., Verduijn, K., Noordegraaf, M., & Van Ewijk, H. (2020). Strengthening Connectedness in Close Relationships: A Model for Applying Contextual Therapy. *Family Process*, 59(2). <https://doi.org/10.1111/famp.12425>
- Van der Pas, A. (2003). *A serious case of neglect. The parental experience of child rearing*. Eburon.
- Van der Pas, A. (2012). En hoe zit het met de ouders van Anne? In M. Hoogsteder, & S. De Vriese, *Hechting en loyaliteit* (pp. 65-80). SWP.
- Van der Zon, K. (2020). *Pleegrechten voor kinderen. (dissertation)*. Boom Juridisch.
- Van Hekken, S. M. (1990). Parent and child perceptions of Boszormenyi-Nagy's ethical dimensions of the parent child relationship. *Contemporary Family Therapy*, 12(6), pp. 529-543. <https://doi.org/10.1007/BF00901040>

-
- Van Holen, F., Geys, L., West, D., Gypen, L., & Vanderfaeillie, J. (2019). Characteristics of successful foster families according to Flemish foster care workers. *Children and Youth Services Review*. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104519>
- Van Holen, F., West, D., Troch, L., & Vanderfaeillie, J. (2021). Opgeroepen op juni 20, 2025, van <https://www.agorawebzine.be/artikels/samen-plaatsen-van-broers-zussen-bevindingen-vanuit-wetenschappelijk-onderzoek>
- Van Ieperen-Schelhaas, K. (2021). *Contextuele hulpverlening*. Bohn Stafleu van Loghum. <https://doi.org/10.1007/978-90-368-2547-4>
- Van Zon, A. (2018). *Gedeeld opvoederschap, een groots gebaar! (Mulock Hower-lezing)*. Nederlands Jeugdinstituut/ Defence for Children.
- Vanderfaeillie, J., Goemans, A., Damen, H., Van Holen, F., & Pijnenburg, H. (2018). Foster care placement breakdown in the Netherlands and Flanders: Prevalence, precursors, and associated factors. *Child & Family Social Work*, 23(3), 337-345. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/cfs.12420>
- Verduijn, K. (2025). *Blog* . Opgehaald van <https://www.che.nl/nieuws/lectoraat-nieuws/blog-kees-verduijn>
- Wilson, K. L., Glebova, T., Davis, S., & Seshadri, G. (2017). Adolescent Mothers in Foster Care: Relational Ethics, Depressive Symptoms and Health Problems Through a Contextual Therapy Lens. *Contemporary Family Therapy*, 39. <https://doi.org/10.1007/s10591-017-9417-y>
- Wulleman, L., Grietens, H., Noens, I., & Vliegen, N. (2024). Fostering a sense of belonging: The role of family terminology and discourse for individuals involved in non-kinship foster care. *Journal of Public Child Welfare*, 18(3). <https://doi.org/10.1080/15548732.2023.2219642>
- Zijlstra, A. E., Bonhage-Talsma, G. T., Post, W. J., & Kalverboer, M. E. (2022). Forced Return of Embedded Asylum-Seeking Families with Children to Armenia from a Children's Rights Perspective: A Qualitative Study of Their Developmental Needs and Best Interests. *The International Journal of Children's Rights*, 30(2), pp. 577-603. <https://doi.org/10.1163/15718182-30020003>

Christelijke Hogeschool Ede
Oude Kerkweg 100
6717 JS Ede
0318 696 300
info@che.nl

www.che.nl

Loyaliteit in meervoud – rede zoals uitgesproken¹.

Dr. Danielle van de Koot-Dees

Ede, 18 augustus 2025.

1. Inleiding

Een tweeling van acht zit op de achterbank van de auto. Francien, hun pleegzorgbegeleider, rijdt. De kinderen wonen al zes jaar in een reformatorisch pleeggezin. Ze zijn daar goed geworteld. Hun eigen ouders zijn niet gelovig, en dat zorgt voor spanning tussen hun ouders en pleegouders. Geen kerstboom, geen televisie, geen Sinterklaas – dat is allemaal lastig te accepteren voor hun ouders. De kinderen komen ‘klem’ te zitten, vertelt Francien:

‘Op een of andere manier lijken de kinderen de strijd tussen de ouders en pleegouders te merken. Dat pikken de kinderen op en ze doen er iets mee. Het is alsof, ik vind dat ingewikkeld om te beschrijven, alsof ze die angel voelen. De ouders zeggen: het is allemaal onzin, daar moet je niks van geloven. Hier mag je wel tv kijken. De ouders schoppen tegen de dingen aan die ze niet begrijpen. (...) Die twee werelden, daar zit echt een heel grote gapende kloof tussen die we niet lijken te kunnen overbruggen’.

Onlangs bemiddelde Francien nog over de kerstboom. De uitkomst was dat de kinderen een klein boompje op hun nachtkastje mochten zetten, voor de pleegouders een hele stap. De ouders bleven het een karige manier vinden om kerst te vieren. Pleegzorgbegeleiders hebben welhaast diplomatieke vaardigheden nodig om ieders belang in de triade kind-ouder-pleegouder recht te doen en een goede samenwerking te ondersteunen². Binnen ons vakgebied spreken we rondom uithuisplaatsing altijd over ouders en niet de biologische ouders, omdat voor het kind het gewoon zijn ouders zijn.

Sinds het begin van 21e eeuw wordt in de pleegzorg en gezinshuizorg ingezet op ‘gedeeld opvoederschap’: een goede samenwerking tussen ouders en opvoeders. Allereerst waarborgen kinderrechten het recht van ouders en kinderen om na uithuisplaatsing elkaar te zien en een band te behouden. Ook pedagogisch onderzoek onderstreept de gunstige effecten van een goede band tussen ouders en kind na uithuisplaatsing. Goede samenwerking tussen ouders en pleegouders maakt pleegzorgplaatsingen stabiel, vergroot het welzijn van een kind, terwijl conflicten het risico op een breakdown, een ongeplande en ongewenste beëindiging, juist verhogen. Die breakdowns komen helaas erg vaak voor en zijn een groot probleem. Wat doet het met een kind als de volwassenen erg van elkaar verschillen en daardoor op gespannen voet leven? Laten we even verder luisteren naar Francien:

‘Je haalt kinderen op die in taal, in antwoorden, in kleding, in alles er eigenlijk heel goed, heel netjes uitzien. Ze gaan in de auto zitten, dat duurt ongeveer een half uur. En halverwege gebeurt er iets met de kinderen. Dan hebben ze het erover: ‘We moeten straks niet praten over mama, maar we moeten haar gewoon Jolanda noemen. We moeten niet papa zeggen, maar Wim. We moeten alleen mama zeggen tegen mama’. Dan zijn ze met zijn tweeën aan het afspreken hoe ze dat ook alweer doen bij hun ouders. Dan komen ze bij hun ouders en zijn het gewoon kinderen die bij hun ouders passen. Dan voel ik mij ongemakkelijk en overbodig, want het contact tussen ouders en kinderen voelt heel natuurlijk. Het voelt niet ongemakkelijk. De knuffels die de moeder geeft zijn

¹ De volledige verwijzingen en notenapparaat staan in de uitgebreide tekst. Vetgedrukte tekst verwijst naar de slides van de PowerPoint behorend bij de lezing.

² Van de Koot-Dees et al., 2023.

heel oprecht. Er zijn geen bezoeken die zoveel indruk op mij gemaakt hebben, omdat het haast niet in je hoofd past. Als ik die kloof tussen ouders en pleegouders al zo moeilijk vind, hoe is dat dan voor de kinderen? Dan stappen de kinderen weer in de auto en het gebeurt opnieuw. In eerste instantie zijn ze heel wild en wat grover in de mond, nog een boertje tussendoor. (...) Maar weet je, halverwege zijn ze weer de kinderen die je ophaalde. En echt, daar ben ik verschillende keren ondersteboven van geweest'

Het is een uniek inkijkje in kinderlijke afwegingen, doordat de tweeling hardop overlegt. We zien dat zij zich verbonden voelen met hun ouders, in wat ze zeggen en hoe ze praten, en zich tegelijk verbonden voelen met hun pleegouders. Het **meervoud** aan verbondenheden wordt echter een probleem als de volwassenen het niet eens zijn. Als gevolg hiervan is de tweeling hard aan het werk, om zich in beide werelden aan te passen.

Ik zal vandaag betogen dat loyaliteit 1) een onderscheidend en onmisbaar begrip is om kinderen die uithuisgeplaatst zijn beter te begrijpen, 2) dat zowel de kracht van loyaliteiten als conflicterende loyaliteiten meer aandacht moeten krijgen in onderzoek en 3) dat onderzoek moet starten bij de ervaringen van kinderen zelf. En tot slot: wat is er nodig om het welzijn van het kind te vergroten en moeilijkheden te voorkomen?

2. Definities van loyaliteit en loyaliteitsconflict

Met de tweeling komen we tot het hart van loyaliteit in meervoud, omdat deze kinderen op jonge leeftijd drukdoende zijn om de band met hun pleegouders en de band met hun ouders te verenigen. Loyaliteit is een belangrijk begrip in de context van uithuisplaatsing.

Maar ook als je hier niet professioneel mee bezighoudt kun je iets ervan herkennen. Misschien klaag je wel eens bij je partner over je eigen vader of moeder. Je partner bevestigt hoe vervelend of eigenaardig dat inderdaad is, en ineens hoor je jezelf je vader of moeder verdedigen. De familieband is vaak sterk: Het is misschien wel een gek, maar wel *ónze gek*'. Dit is een vaak onschuldige vorm van loyaliteitsspanning, maar er kunnen ook ernstige loyaliteitsconflicten ontstaan.

In pedagogische handboeken en richtlijnen voor pleeg- en gezinshuyszorg komen de termen 'loyaliteit' en 'loyaliteitsconflict' veel voor en lijken geen uitleg meer nodig te hebben. Toch ontstaat er soms ook verwarring. Is het eigenlijk wel goed om loyaal te zijn? Is bezoek aan ouders nu juist goed of verstorend? En is loyaliteit eigenlijk niet hetzelfde als gehechtheid of het Engelse begrip 'belonging'?

Van Dale definieert loyaliteit als 'getrouwheid aan een verplichting of verbintenis', het kan dan gaan om bijvoorbeeld loyaliteit aan een land of leger. De oorsprong van het begrip loyaliteit in de hulpverlening ligt bij de Hongaarse psychiater Ivan Boszormenyi-Nagy, in de jaren '70 van de vorige eeuw. In Nagy's Contextuele benadering heeft het begrip een relationele component, gaat het om trouw aan mensen. Nagy en zijn collega Krasner definiëren loyaliteit als 'preferentiële trouw aan mensen met wie men een relatie heeft en die op voorrang gerechtigde aanspraak hebben bij het aangaan van een "band"'. Dit is een triadisch begrip: de voorkeur voor de één impliceert altijd een verhouding tot de ander. Kortgezegd, je verkiest de verbondenheid met je ouders of pleegouders boven die met een vreemde op straat.

Binnen de contextuele benadering is loyaliteit niet alleen een gevoel, dat is het ook, maar gaat het om een relationeel-ethische verbondenheid, over wat fair is in relaties. Dat wordt als de kern gezien, het gaat dan om het recht om zorg te ontvangen en de plicht om passend zorg te dragen.

Loyaliteitsconflict

Volgens Nagy is het begrip loyaliteit nauw verbonden met loyaliteitsconflict, dat de situatie beschrijft dat 'iemand gevangen zit tussen twee duidelijk met elkaar wedijverende loyaliteitsobjecten'. Zoals de ouders en pleegouders van de tweeling.

Typen loyaliteit

Nagy onderscheidt verschillende soorten loyaliteit:

- De eerste is de belangrijkste: **Existentiële loyaliteit**: Ouder en kind zijn onlosmakelijk en onomkeerbaar verbonden. Zelfs de uitspraak 'je bent mijn vader niet', kan die band niet ongedaan maken. Ook met grootouders bestaat zo'n band. De existentiële band kan wel ontkend, maar kan niet ongedaan gemaakt worden. Dit wordt ook wel verticale loyaliteit genoemd, en zichtbaar in het beeld van Rembrandt.
- Daarnaast is er de **verworven loyaliteit**: Deze wordt opgebouwd gedurende relaties, zoals vriendschappen, maar ook met pleegouders, gezinshuisouders of adoptieouders. Na uithuisplaatsing blijft de existentiële loyaliteit richting ouders en grootouders bestaan, terwijl pleegouders en gezinshuisouders **verworven** loyaliteit opbouwen. Deze verworven loyaliteit kan heel sterk zijn.
- Daarnaast is er de **horizontale loyaliteit**: Dit zijn banden tussen broers, zussen, neven, nichten, vrienden en partners, waar men meer 'kiest' voor de relatie. Nagy onderkent wel dat de band met broers en zussen wel deels existentieel en onlosmakelijk is.

Verworven vormen van loyaliteit

Nu kan loyaliteit ook behoorlijk wringen. Van der Meiden onderscheidt drie pathogene vormen van loyaliteit in het werk van Nagy:

1. Allereerst is er de **afgedwongen loyaliteit**, waarbij er misbruik wordt gemaakt van de loyaliteit van kind, door een ongepast beroep op het kind te doen, uit eigenbelang. Een kind wordt dan overloyaal of raakt zelfs geparentificeerd als een kind een ouderrol op zich neemt die niet bij zijn leeftijd past.
2. **Onzichtbare loyaliteit** ontstaat als kinderen niet openlijk loyaal mogen zijn, of hun loyaliteit wordt gemarginaliseerd. De tweeling voelt aan dat ze de pleegouders geen ouders moeten noemen in het bijzijn van hun ouders, omdat dit 'gedoe' zal geven. Dat is vaak onzichtbaar, maar Francien ving het toevallig op.
3. **Gespleten loyaliteit** is de ernstige situatie waarin het kind verscheurd wordt tussen elkaar wantrouwende ouders of andere volwassenen die fundamentele zorg dragen, zoals bij een echtscheiding. Dit kan ontstaan als volwassenen elkaar zwartmaken of het kind dwingen te kiezen. De veronderstelling is dat dit leidt tot schuldgevoelens, stress en gedragsproblemen bij het kind.

Gespleten loyaliteit wordt gezien als een ernstige vorm van loyaliteitsconflict.

Kortom: in Nagy's benadering zijn deze vier elementen zijn cruciaal voor het begrip loyaliteit:

- Allereerst het **triadische karakter**: De trouw aan de één herbergt altijd een zekere voorkeur voor de één boven de ander;

- Waardoor een **potentieel loyaliteitsconflict** op de loer ligt, zeker gezien de existentiële loyaliteit met ouders.
- Het **overstijgt de gevoelens** van trouw of affectiviteit;
- Namelijk in een vorm van trouw gebaseerd op **het ontvangen en het geven van zorg**, hier kom ik zo op terug.

3. Is loyaliteit hetzelfde als gehechtheid of belonging?

Met deze elementen in ons hoofd kunnen we goed zien wat het verschil is met gehechtheid of belonging, waar het vaak mee verward wordt. Er is wezenlijk verschil. Gehechtheid is volgens Bowlby de aangeboren neiging van een kind om steun te zoeken bij iemand die sterker is, bijvoorbeeld in geval van honger of stress. Naar de gehechtheidstheorie is de afgelopen decennia uitvoerig empirisch-analytisch onderzoek gedaan, waardoor een stevige empirische basis heeft kunnen ontstaan. De theorie is verfijnd en aangescherpt. Denk aan de verschillende hechtingsstijlen die Mary Ainsworth ontdekte door de vreemdesituatietest. Een belangrijk, voortschrijdend inzicht is dat kinderen met meerdere personen tegelijk veilige gehechtheidsrelaties aan kunnen gaan. Een goede relatie met de ene volwassene hoeft niet ten koste te gaan van een goede relatie met andere.³ En dat er zoiets als een correctieve gehechtheidservaring bestaat. Existentiële loyaliteit kan zelfs bestaan aan ouders waaraan kinderen onveilig gehecht zijn. Het is een verbondenheid die onwetende buitenstaanders vaak verbaast of niet verwachten. Maar wie spreekt met kinderen die uithuisplaatsing hebben meegemaakt weet dat kinderen zich zelfs verbonden voelen met hun ouders als van alles misgegaan is thuis. Zoals Annelies Onderwaater eens schreef: *'Existentiële loyaliteit is een gegeven, hechten een proces'*⁴

Belonging – ergens bij horen – is een sociologisch of psychologisch concept, dat gaat over identificatie met een groep, zoals familie, etnische minderheid of cultuur. Het is een breder begrip, meer een fenomeen, niet altijd eenduidig hoe je het meet en operationaliseert. In dit soort inzichtgevend onderzoek gaat het vaak ook over identiteitsvorming. Er is overlap met loyaliteit maar ook verschil, omdat die opmerkelijke existentiële verbondenheid met ouders niet zo'n grote rol heeft.

In een notitie voor de Raad voor Rechtspraak stelt emeritus-hoogleraar Femmie Juffer dat loyaliteit zo'n beperkte empirische basis heeft dat het niet als argument in de rechtspraak gebruikt kan worden. Tegelijk betoogt zij dat loyaliteit wel degelijk bestaat en noemt twee argumenten voor het bestaan van loyaliteit. In de eerste plaats blijkt dat vrijwel alle adoptie- en pleegkinderen nieuwsgierig zijn naar hun wortels: naar hun ouders, verdere familieleden, hun eigenschappen, ook als er geen veilige gehechtheidsrelatie is geweest. In de tweede plaats blijkt uit onderzoek dat pleegzorgplaatsingen bij familieleden, dus grootouders of ooms of tantes, in plaats van bij onbekenden, vaker stabiel zijn en dat het welzijn van kinderen groter is.

Kortom, loyaliteit onderscheidt zich van gehechtheid en belonging door het triadische karakter en de prioriteit die kinderen (bewust of onbewust) aan ouders geven – ook als er (nog) geen veilige gehechtheidsrelatie is.

³ Juffer, 2023.

⁴ Onderwaater, 2024, p. 39.

4. Kritische waardering van het begrip loyaliteit

Er is ook kritiek op het begrip loyaliteit. Zojuist benoemde ik al het **gebrek aan empirische onderbouwing**, mijns inziens terechte kritiek. De langetermijngevolgen van loyaliteitsconflict op kinderen berust onderzoeksmatig gezien op aannames. De idee dat kinderen verschuldigd zijn aan ouders, dankbaar zullen zijn dat hen het leven geschonken is, is een filosofisch idee, maar is niet empirisch onderbouwd. In ons onderzoek kwamen we pas een jongvolwassene tegen die zijn ouders niet dankbaar was omdat hem het leven was geschonken. ‘Mijn moeder had geen kinderen moeten krijgen’, zei hij. Dat komt niet veel voor, maar gebeurt wel. Ook het idee dat loyaliteit onzichtbaar kan zijn, kan wetenschappelijk gezien als speculatief beschouwd worden: het is namelijk altijd waar. Tenzij iemand achteraf vertelt heimelijk loyaal te zijn geweest, daar ga ik zo op in. Als sociaal wetenschapper zeg ik: beweringen over loyaliteit moeten worden onderbouwd, niet worden aangenomen. En deze theorie – net als elke andere – verdient niet alleen bevestiging, maar ook aanscherping, verdieping en zo nodig weerlegging om met z’n alleen verder te komen.

Een ander kritiekpunt is dat loyaliteit opgevat kan worden **als blinde volgzaamheid** of tot het stilhouden van **problemen binnen families**. Dat staat op gespannen voet met een populair pedagogisch ideaal van autonomie. ‘Trouw zijn’ is bovendien geen neutrale waarde: aan wie je trouw bent, maakt uit. Loyaliteit aan een maffia-clan is niet iets om aan te moedigen. Mijns inziens wordt dit vanuit de contextuele theorie onderkend en als pathogeen, overloyaal, gezien.

In het verlengde daarvan wordt loyaliteit wordt soms opgevat als **een gebod of plicht** – ‘gij zult loyaal zijn’ – zoals Alice van der Pas ooit kritisch opmerkte. Ze vond dat belemmerend als kinderen beschadigd waren door hun ouders. Ducommun-Nagy, de vrouw van Nagy, liet er vorig jaar geen onduidelijkheid over bestaan: Loyaliteit mag een kind niet opgedrongen worden als ouders hun ouderlijke verplichtingen niet zijn nagekomen, zoals bij mishandeling of misbruik het geval is. Al blijft zelfs dan vaak loyaliteit bestaan. Op basis van de ontwikkeling in Nagy’s werk, stelt ze: *loyaliteit is geen plicht, maar een recht*. De verwarring is wel enigszins begrijpelijk doordat Nagy zelf spreekt van ‘relationele ethiek’, waardoor de link met een plicht snel gelegd is.

Nagy verklaart de existentiële band uit verschuldigd zijn. Zelf vraag ik me af of bijvoorbeeld genetische verwantschap niet een grote rol speelt in de verbondenheid. Dat geldt niet alleen voor de voorouders, maar ook met broers en zussen. Nagy moet die wel in de horizontale lijn zetten, omdat zij elkaar het leven niet schenken. DNA-onderzoek geeft steeds meer informatie over verwantschap en erfelijke belasting. Kinderen willen weten van wie ze afstammen – uit nieuwsgierigheid, herkenning, behoefte aan betekenis en het verlangen ergens bij te horen. Dit recht wordt sinds 2004 wettelijk erkend voor donorkinderen, zodat zij weten wie hun zaaddonor is. Ook is er consensus dat adoptiekinderen recht hebben te weten wie hun ouders zijn. Ouders schenken met het leven dus ook hun genen, al is dat niet altijd reden tot dankbaarheid.

In ieder geval, de verbondenheid tussen familieleden blijkt krachtig en blijvend, misschien wel juist in een tijd van minder gedeelde zingevingskaders. Dit is te zien in tv-programma’s als DNA Onbekend, Verborgен verleden of het inmiddels verdwenen Spoorloos. Ook na breuken blijft de fascinatie of nieuwsgierigheid naar familie sterk. Of je dat nu verklaart door genetische verwantschap, een evolutionair overlevingsmechanisme, of die verschuldigde dankbaarheid, wat mij betreft is de familieband ergens een mysterie. Elementen ervan kunnen we in onderzoek wel op de staart trappen en begrijpen, maar we kunnen dat nooit helemaal doorgronden. Dat maakt ook bescheiden.

5. Loyaliteit in empirisch onderzoek naar uithuisplaatsing

Voor empirisch onderzoek hoeven we de geheimenis van de existentiële band tussen ouders en kinderen niet te doorgronden, maar we willen wel weten wat er gebeurt als kinderen klem komen te zitten tussen loyaliteiten, wat de gevolgen dan zijn en hoe we zo veel mogelijk kunnen voorkomen. Er is wel beweerd dat er helemaal geen empirisch onderzoek is gedaan naar loyaliteit. Dat is niet waar. Wel is het zo dat de meeste literatuur zich heeft gericht op het opnieuw uitleggen van de theorie, of de theorie te illustreren met voorbeelden uit de praktijk. Empirisch onderzoek impliceert dat je systematisch waarnemingen in de praktijk verzamelt, en niet anekdotisch. Systematische dataverzameling kan door vragenlijsten, interviews of observaties. Daarbij zoeken we niet alleen bevestiging van een theorie, maar juist ook negatieve gevallen, de ontkenning. Om met de wetenschapsfilosoof Karl Popper te spreken, één weerlegging leert ons meer dan 1000 bevestigingen en is juist interessant. Dat is het principe van falsificatie.

Wat weten we uit eerder onderzoek onder pleegkinderen tot dusver?

In de jaren 90 en begin deze eeuw werden

- aanwijzingen gevonden dat zoiets als loyaliteit en loyaliteitsconflict bestaat⁵
- en dat oudere kinderen zijn in staat zijn om complexer te redeneren over loyaliteit dan jongere kinderen, mogelijk doordat zij zich sterker kunnen inleven in ouders⁶

Begin van deze eeuw werd

- geconstateerd op basis van onderzoek dat het betrouwbaar meten van loyaliteitsconflict complex⁷ is.
- en dat metingen van loyaliteitsconflict die gebaseerd zijn op beoordelingen van pleegouders en professionals – die dan aangeven of een kind in loyaliteitsconflict zit - onvoldoende betrouwbaar zijn. De Cronbachs Alpha was veel te laag⁸

In de jaren 10

- werd het bezoek aan ouders, zoals de tweeling dat deed, een belangrijk punt van onderzoek. Ontdekt werd dat contact met ouders kinderen ook realistischer maken over hun ouders en dat goed contact met ouders de band met pleegouders niet hoeft te ondermijnen. Opvallend is dat pleegouders en professionals vaak negatiever oordelen over bezoeken dan kinderen zelf.
- Er volgden enkele aanwijzingen voor het bestaan van loyaliteitsconflicten in kwalitatief en kwantitatief onderzoek⁹.
- Een belangrijke ontdekking van Maaskant was dat kinderen zowel loyaal zijn naar ouders als pleegouders tegelijk loyaal kunnen zijn¹⁰. Nauwe relaties met ouders leiden niet tot slechtere relaties met pleegouders, wat in het onderzoek uit de jaren 90 de aanname was.

⁵ Van Hekken, 1990.

⁶ Leibig & Green, 1999.

⁷ Bastiaensen, 2001

⁸ Leathers, 2003

⁹ Baker et al., 2013; Dancey et al, 2018.

¹⁰ Maaskant, 2015.

- Maar, kinderen ervaren wel spanning als zij zich zorgen maken om ouders en/of pleegouders¹¹

Vanuit onderzoek naar echtscheiding weten we dat: Loyaliteitsconflict wel betrouwbaar te meten is als je kinderen eenvoudigweg zelf vraagt om dit scoren, bijv. in hoeverre zij zich ‘caught in the middle’, gevangen in het midden, voelen.

Diverse onderzoekers deden de aanbeveling om een instrument te ontwikkelen voor loyaliteitsconflict bij uithuisgeplaatste kinderen. Dat is belangrijk om onderzoek te kunnen doen naar de gevolgen, maar kan ook in de dagelijkse praktijk behulpzaam zijn.

6. Loyaliteiten bij uithuisplaatsing: stand van zaken

Wat weten we op basis van ons eigen onderzoek over loyaliteit? Tijdens ons onderzoek naar gedeeld opvoederschap in gezinshuizen maakte ik kennis met Samirah, een jonge vrouw van 19 jaar¹². Zij zette mij op het spoor van loyaliteit. Op haar tiende moest Samirah weg bij een pleeggezin en kwam in het gezinshuis van Clary terecht. Ik laat haar zelf aan het woord:

film Samirah

- Clary zorgt ervoor dat Samirah weer een relatie opbouwt met haar moeder en verdere familie, maar ook met Clary zelf. Dat doet Clary praktisch, door haar te leren reizen en te ondersteunen bij ‘gedoetjes’. Clary zegt tegen Samira dat ze haar moeder niet wil vervangen, maar is wel als een moeder voor Samirah.
- Zowel bij Clary als bij haar familie kan Samirah nu op haar gemak zijn.
- De herstelde familiebanden betekenen veel voor Samirah als ze zelfstandig woont: ze heeft mensen om zich heen die om haar geven, ofwel: relationele stabiliteit.

Samirah kan heel precies aangeven wat dit voor haarzelf en haar identiteit betekend heeft. Toch zijn jongeren in onderzoek nog weinig zelf aan het woord als het om loyaliteit en loyaliteitsconflict gaat.

Loyaliteitsuitingen van jongeren

Onze masterstudenten ontdekten dat jongeren loyaliteit uiten door ouders te verdedigen of verontschuldigen, tekortkomingen te vergoelijken of schuld bij zichzelf te leggen¹³. Samirah verzacht ook het feit dat haar moeder niet op afspraken komt: ze had haar eigen dingen, dus dat lukte niet zo goed. De laatste jaren proberen we met retrospectieve interviews onder jongvolwassenen nog dichterbij loyaliteit te komen, omdat we weten dat relaties niet statisch zijn maar zich ook ontwikkelen. Met Priscilla de Zoete en Eva Buitendorp schrijf ik nu een artikel over jongvolwassenen die in een gezinshuis of pleeggezin hebben gewoond en terugblikken.

Loyaliteitsuitingen van jongvolwassenen – eerste bevindingen

We ontdekten deze uitingen van loyaliteit aan familie¹⁴:

¹¹ Ibid.

¹² <https://youtu.be/bhMSoPcTLUY>, een film van het lectoraat Jeugd & Gezin.

¹³ Jagersma-Van Dommelen, 2013; Eikelenboom, 2020; Buitendorp, 2022; De Zoete, 2022.

¹⁴ Van de Koot-Dees et al., 2025

- het benadrukken van **verbondenheid** met ouders en siblings, maar ook gemis en verdriet.
- **het (heimelijk) handelen in de geest van de ouder**, of juist zaken nalaten. Zo verfde een meisje haar haar in dezelfde kleur als het haar van moeder. Een jongere vertelde dat ze stiekem met haar broer op de scooter haar vader bezocht, ondanks dat het haar verboden was haar vader te zien.
- **ambivalente uitspraken** over de relatie met de ouders; In een interview zegt een jongere eerst haar moeder niet zo te missen, en daarna dat ze haar moeder vaker had willen zien.
- **sterk inleven in ouders** en verontschuldigen.
- **opkomen voor de ouders**; door negatieve beweringen tegen te spreken of het goede eigenschappen te benadrukken, te verdedigen.
- **negatieve ouderlijke gedragingen anders verklaren**, bijvoorbeeld door heel tragisch, zichzelf de schuld te geven. 'Ik was het ergste, niet mijn moeder'.

Een aantal pleegjongeren heeft een hechte en duurzame band met de pleegouders of gezinshuisouders ontwikkeld, en is hen dankbaar. Maar er zijn ook jongeren die dat niet hadden of het gevoel hadden er niet echt bij te horen. Ik vertelde al over de jongen die vond dat zijn moeder geen kinderen had moeten krijgen. Zijn moeder sprak voortdurend negatief over zijn pleegouders. Aanvankelijk ging hij daarin mee, totdat hij merkte dat de pleegouders betrouwbaar waren en zijn moeder dit door haar verslavingsproblematiek niet kon zijn. Hij heeft het contact met zijn moeder verbroken. Het pleeggezin voelt nu als zijn familie.

Loyaliteitsconflicten

Sommige jongvolwassenen vertellen over loyaliteitsconflicten. Zo vertelt Lisa, een jonge vrouw, dat haar moeder per se wilde dat ze op vijftienjarige leeftijd een anticonceptiepil zou slikken, omdat ze zelf op tienerleeftijd zwanger was geraakt. Lisa ging naar de huisarts om dit te regelen, terwijl ze eigenlijk al wist dat ze niet op mannen verliefd zou worden. Omdat haar moeder voelde zich vaak buitengesloten door de gezinshuisouders, wilde ze haar tegemoetkomen. Lisa vertelt eerlijk hoe rot zij zich voelde:

'Ik vond dat wel heel k#t. Ik wilde heel graag laten merken dat ik veel van mijn ouders hield. Omdat ik inzag dat zij altijd wel hun best hebben gedaan (...). Mijn ouders gingen uit elkaar, en later kreeg ik er met de gezinshuisouders er nog een set ouders bij, zeg maar, om me zorgen over te maken. Maar... toen ik op mezelf ging wonen, hoefde ik letterlijk niet meer tussen twee huizen te kiezen. Want: ik had mijn eigen huis. Ik ben er heel trots op. Je hebt zelf iets opgebouwd en je hoeft niet meer te kiezen.'

Lisa zegt dat ze 'letterlijk' moest kiezen en hoe prettig het was om hiervan verlost te zijn. Ook enkele andere respondenten vertellen over de slechte verstandhouding tussen hun ouders en pleegouders, de onderlinge jaloezie en concurrentie. Ze voelden al jong de spanning. Een jongvolwassene vertelt: *'Ik vond het lastig om te vertellen dat ik iets leuks had gedaan met mijn pleeggezin, omdat ik dan het gevoel had dat ik mijn vader een soort van verraadde'*. Anderen kregen een opdracht mee. En weer anderen verzwegen dingen om de situatie rustig te houden. Dat zou je als onzichtbare loyaliteit kunnen zien. De jongvolwassenen vertellen dat het hen als kind boos, verward, verdrietig en somber maakte. De spanningen konden ontstaan op hoogtijdagen, zoals een verjaardag, zwemdiplomering of Sinterklaas, maar ook in kleine dagelijkse dingen: welke kleren je aantrekt, of je je haar verft, welke woorden of dialect je gebruikt. Dit zouden we 'loyalty conflict inducers' kunnen noemen, zaken die een loyaliteitsconflict ontlokken, en die we nader willen onderzoeken.

Ruimte voor loyaliteiten

Maar: een aantal jongvolwassenen heeft – net als Samirah - ruimte ervaren om zowel aan ouders als pleegouders of gezinshuisouders loyaal te zijn. Hun ouders werden verwelkomd. Soms deden hun ouders op hun beurt hun best om een goede band op te bouwen, door bijvoorbeeld postzegels te sparen voor een pleegouder.

In een documentaire van Louis Theroux zei een moeder over haar rol in het adoptiegezin van haar kind: ‘They included me in his future’¹⁵, zij namen mij op in zijn toekomst. Dat zagen we ook in ons onderzoek naar levensbeschouwelijke verschillen in pleeg- en gezinshuiszorg. Die verschillen konden heel groot zijn, maar hoefden niet problematisch te worden, zolang de pleegouders niet geneigd waren om de ouders te vervangen maar juist ruimte gaven.¹⁶ Dat kan ook ruimte geven om de strubbelingen met ouders te bespreken, zoals Samira dat deed. Sommige pleegouders stelden zich voor hoe het voor henzelf zou zijn om hun kind elders te laten opgroeien. ‘Je moet hun ouders eigenlijk gewoon eren’, vertelde een evangelicale pleegmoeder mij eens.

Of het nu om het exploreren van cultuur, geloof of loyaliteiten gaat, het woord ‘ruimte’ lijkt cruciaal. Dit is vandaag mijn voorlopige antwoord op de vraag wat kinderen nodig hebben van volwassenen: ruimte om loyaal te mogen zijn aan iedereen die voor hen belangrijk is. Laatst, in een leernetwerk van het NJi, zei een pleegzorgbegeleider: ‘Sommige pleegouders hoef je niet te zeggen dat het een goed idee is om ouders uit te nodigen voor een zwemdiploma, want die hebben dat zelf al bedacht en gedaan. Gewoon omdat ze het aanvoelen’. Opmerksaamheid voor de loyaliteiten van kinderen, en daar adequaat op inspelen, lijkt een belangrijke vaardigheid van pleeg- en gezinshuisouders. Je zou dit een loyaliteitssensitieve houding kunnen noemen, die ruimte schept voor de loyaliteiten van het kind, zonder zelf een eisende partij te worden of loyaliteit aan het kind op te dringen. Het geeft kinderen de mogelijkheid om openlijk loyaal te kunnen zijn naar iedereen die voor hen belangrijk is. Zo ontstaat ruimte voor loyaliteit in meervoud.

5. Onderzoeksagenda associate lectoraat

Wat gaan we onderzoeken gedurende deze associate lectoraatsperiode? We borduren voort op ons eerdere onderzoek naar gedeeld opvoederschap, het samenwerken met ouders, zoals Martine Noordegraaf dat gestart is. We hebben inmiddels al meer dan 500 pleegzorgwerkers en gezinshuisouders getraind via cursussen en de post-hbo pleegzorg, in nauwe samenwerking met CHE voor professionals. Christiaan van der Houwen participeert in een RAAK-onderzoeken naar gezinshuizen van de Hogeschool Leiden. Ellen Schep en ik hebben onlangs met Cora Bartelink van de Haagse Hogeschool de Richtlijnen Pleegzorg herzien voor het Nederlands Jeugdinstituut. Daarnaast zijn we als kenniskring allemaal betrokken in onderwijs aan de bachelor Social Work, master Contextuele Benadering, de post-hbo Jeugdzorgwerker Pleegzorg en de andere drie andere cursussen op basis van ons eerdere onderzoek die we aanbieden bij CHE voor Professionals.

Wat willen we nog weten met betrekking tot loyaliteit?

1. Allereerst willen we komen tot een beter begrip van loyaliteit en loyaliteitsconflict, zeker ook vanuit het perspectief van kinderen.
2. Vervolgens is belangrijk hoe die loyale ruimte gecreëerd kan worden: wat hebben kinderen en volwassenen daarin nodig?

¹⁵ Louis Theroux, 2018, *Altered States – Take my baby*.

¹⁶ Van de Koot-Dees et al., 2023.

3. Tot slot is nog steeds het ontwikkelen van (een eerste aanzet tot) een valide meetinstrument voor loyaliteitsconflict nodig, niet alleen om langetermijneffecten te kunnen onderzoeken, maar ook om te kijken of interventies nodig of werkzaam zijn.

Afgelopen januari startte ons RAAK-onderzoek naar loyaliteit in familie-pleegzorg, zowel de kracht als moeilijkheid van loyaliteiten, waarin we de vragen die ik net noemde centraal staan. Ellen Schep, Louise van Straten, Kees Verduijn, Kees Bregman, Christiaan van der Houwen, Priscilla de Zoete en ik zijn betrokkenen vanuit de CHE, samen met onze consortiumpartners die hier vandaag ook zijn. Op dit moment interviewen we ruim 60 kinderen, ouders en pleegouders tweemaal en maken zij foto's die hun band illustreren. Ook zullen we weer whatsapp-conversaties en dagboekfragmenten analyseren, zodat we dichterbij komen dan met interviewen en betekenisvolle data verzamelen. Met de kinderen en volwassenen ontwerpen we vervolgens concrete werkvormen, die te gebruiken zijn in het begeleiden van familiepleegzorg en deel uitmaken van ons scholingsaanbod. We zullen kennis verzamelen voor een te ontwikkelen meetinstrument.

Daarnaast doen we als kenniskring onderzoek naar het omgaan met religieuze verschillen in pleegzorg. Gert Vierwind is nu bezig met een onderzoek naar hoe christelijke pleegouders integer kunnen omgaan met kinderen die dit geloof van huis uit niet delen. We hebben theologen die pleegouder zijn, ethici en pedagogen gevraagd hierop te reflecteren en handvatten te bieden aan christelijke pleegouders. In de loop van 2026 hopen we de bundel tijdens een symposium te presenteren.

Zo hopen wij ons steentje bij te dragen aan goede en stabiele plaatsingen voor kinderen die in een pleeggezin of gezinshuis opgroeien.

Dankwoord

Tot slot een woord van dank. Ik dank iedereen in dit huis die begaan is met jongeren die (tijdelijk) niet meer thuis wonen en onze inspanningen daarvoor mogelijk maken. Allereerst dank ik het College van Bestuur – Jan Hol, Janette Meiling en Pieter Oudenaarden – en directeuren Harry Bent, Herman Oevermans en Erik-Jan Smits – voor het vertrouwen om hiermee aan de slag te mogen gaan. Martine Noordegraaf dank ik voor haar bestendige vertrouwen, inspiratie en voorbeeld. De lectorenraad dank ik voor de hartelijke ontvangst. Lotte Achterberg en Nienke Geuverink: veel dank alle ideeën en plannen die jullie al realiseerden en het tweemaal voorbereiden van deze openbare les. Ook dank ik Kees, Kees, Jaap, Ellen en Martine voor het kritisch meelesen.

Na een periode van tegenslag wordt mij weleens gevraagd of het mijn werk niet relativeert. Dat is zeker ook het geval. Tegelijkertijd heb ik juist gemerkt wat een voorrecht en vreugde het is om te kunnen werken, samen dingen voor elkaar te krijgen en betrokken te zijn op elkaars leven. Het is heerlijk om dit weer te kunnen doen! Hartelijk dank ook aan de collega's van MCB, voor wie jullie zijn en hun inspiratie voor vandaag. Ik gedij goed in een werkgemeenschap als deze en ben blij met jullie op te mogen trekken om ons werk zo goed mogelijk te doen. Ook dank ik onze masterstudenten, die mij met hun werk- en levenservaring en scherpe vragen dicht bij hun praktijk houden.

Er is 'Licht dat naar ons tast', in de woorden van dichter Bernhard Dewulf. Wat bof ik met onze familie, burens en vrienden. Licht dat naar ons tast, ook in 'de kleine goedheid' die we als gezin tegenkomen in het leven van alledag. Dat heb ik van heel nabij gemerkt afgelopen jaar en geeft ons vijven een stevige basis. Woorden schieten tekort om te zeggen wat jullie voor mij betekenen. Ik ben ontzettend trots en dol op elk van jullie, wat een 'grote goedheid' ontvangen we daarin!